

BÁNYAI LÁSZLÓ

MAGYARSÁG
A
DUNAVÖLEGYÉBEN

— EZER ÉV TANÚSÁGA —

KOLOZSVÁR, 1938.

FIA „VICTORIA“ CLUJ. REGINA MARIA No. 43.

Napjaink képét egyik esemény a másik után kuszálja, A történeteknek azonban gyökere van, ami messze a múltba ágazik s csak követni kell, hogy egyetemes létkérdéseink eredetéig jussunk.

A történelem nem ismétli meg Önmagát, de hasonlattal felel. Nyugalmasabb korban el lehet mélyedni benne, finom hajszálygyökereit is kifejteni, de most csak arra van idő, hogy a közíró szavával tolmácsoljuk a múlt tanúvallomását a közeledő nagy válságok előtt.

Olyan légkörben élünk, ahol ára van a valóságos dolgok nyílt feltárásának. De annál nagyobb a szükség is reá, hogy gátat vessünk a mesterségesen szított szenvedélynek, amely elborítja az átfogó emberi érzést s a kibontakozást kereső béke-gondolatot.

HONFOGLALÓK

ÜTKÖZŐ PONTON

A Duna folyamát övező térségek történelem előtti kottok óta népek, kultúrák találkozási pontjai. Az áthaladó néprájak maradványait új vándornépek szívják fel s a szállástverők állandó harcban védekeznek a betörések, újabb hódítások ellen.

A legkedvezőbb hadiút Középeurópán keresztül, az őserdőktől koszorúzott hegyek közt, a Duna mentén vezet* Nem tekintve a Krisztus előtti korok nagy népmozgalmait, ide torkollik az Alpoktól délre a római birodalom hódító útja, az Alpoktól északra pedig a vándor germán törzseké. Idetörtek a Kárpátok szorosain s a mai román síkságon át a keleti puszták nomád népei, dél felől pedig, a Balkánról a bizánci császárság terjeszkedik, s annak romjain a hódító törökök.

Európa földjét sehol sem öntözi annyi vér a történelem folyamán, mint a Dunamentén, amely a középkorban szárazföldön a legfontosabb láncszem az akkor ismert Nyugat és Kelet között. A Duna két partján elterülő termékeny medencéken, fennsíkokon, dús hegyi lejtőkön megtelepedő népek az áthaladó kereskedelmi utakat is uralják s ezzel még jobban ütköző pontjába kerülnek a külső hódító törekvéseknek.

Különböző fajok és műveltségek keverednek itt össze és sokféleségük akadálya lesz egy egységes nagy állam ki-

alakulásának, de *akarva, nem akarva, már kezdettől fogva csak vállvetve állhatnak ellent a Dunavölgyét zsákmány területnek tekintő idegen hódítóknak.*

NÉPEK KOHÓJA

Mikor Krisztus korában a római birodalom a dunavölgyi trákok földjére tolja fel balkáni védelmi vonalait, a hódító légiók s a velük felhúzódó latin lakosság telepei rajtuk ütő északi törzsekkel találják magukat szemben. Két évszázad sem telik el s kénytelenek visszavonulni a megújuló barbár támadások elől. E vándor északi törzseket Ázsiából nyugatra törő népek szorítják ki, vagy igázzák le s ezek a népek már két szervezett hatalom bástyám törnek meg. Az egyik, nyugat felé, a német-római birodalom, a másik, a Balkánon, a bizánci császárság.

A kelet-római birodalom dicsőségéből élő Bizánc, a keleti kereszténység védnöke, nem akar közös határt a nyugati egyház kötelékeibe tartozó német-római birodalommal, nehogy annak függőségébe essék. A Dunavölgyét szabadon hagyja, s az odahúzódó északi szláv népeket hozzásegíti függetlenségük megvédéséhez, hogy ezzel sajátmagának is védfalat építsen. A bizánci Ciril és Metód szerzetesek térítő útjukban, éles diplomáciai érzékkel, a szláv népek közt nem görög, hanem szláv ábécét és szláv egyházi nyelvet vezetnek be, s ezzel elősegítik e népek felszabadulását a német-római birodalomhoz tartozó bajor püspökség hűbéri befolyásától.

Bizánc a keletről jövő magyarokkal is egyezkedik, s mindent elkövet, hogy a germán terjeszkedéssel szembe állítsa őket. A magyarok támadó lendülete megtörik ugyan a nyugati kereszténység felvételével, de erős népi szerve-

zettségük és öntudatuk ellentáll a német-római birodalom beolvasztó törekvéseinek.

Az északról jövő szláv, a délnyugatról jövő, szlávval kevert latin nyelvű román, s a közéjük összekötő kapocsként ékelődő keleti magyar - nép összefonódva él ezentúl az államszervező magyarok közép-dunai országában, s a vele határos fejedelemségekben. Közösen szenvedik át és élik íül a tatár, török inváziót és állják a német katonai hatalom s előőrse, a hűbériség nyomását. *Ha kötik is egymást fejlődésükben, végzetes súllyal egyik sem nehezedhetik a másikra s a Dunavölgye ezeréves tűzkeresztségen át is alig változik népi összetételében.*

KELET ÉS NYUGAT

A halódó bizánci görög császárság a Dunavölgye felé beérte egyházi hatással és diplomáciai sikerekkel, de a terjeszkedő német-római birodalom mind fenyegetőbbben nyújta uralmi csápjait az itt hazát találó népek felé. A központi hatalmukat növelő, s a nemzeti közvagyonot tulajdonukba kerítő magyar fejedelmek a birodalom segítségére támaszkodnak az ősi kiváltságaikhoz ragaszkodó törzsekkel szemben, s leverésükre már *Géza fejedelem*, szent István elődje, I. Ottó német császárral köt szövetséget. *Szent István* korában Vencellin német lovag vezeti a jórészt idegenekből álló királyi zsoldos sereget s ő dőfi le a harcban a lázadó magyar törzsek pogány vezérét, Koppányt. A külföldi lovagok a segítség fejében földet követelnek s a bőkezű királyok a levert törzsek földközösségeit idegen lovagoknak juttatják. Ez a Dunavölgyébe ültetett olligarchia azután a nyugati hatalmi kapcsolatokra támaszkodó hűbériség uralmát alapozza meg a magyar királyságban.

Ezzel szemben a nyugatról beszűrődő telepes kisemberek raja, amelyek vadon területek irtásához és megműveléséhez, a föld mélyében rejlő érc kitermeléséhez fognak, vagy virágzó iparos-kereskedő községeket alapítanak, a társadalmi erők fejlődését gyorsítják meg s az itt élő népeket állandó összeköttetésben tartják a nyugati műveltség gócpontjaival.

Ugyanígy a nyugatról terjeszkedő Egyház is. Az életközösségben élő szerzetesek a nyugateurópai katolicizmus nagy megújulásának hozzák el kórházat, szegényházat emelő emberies érzését, viszont a hűbéres kiváltságokat élvező, főúri kedvtelésekben osztozó főpapi rend gazdasági és politikai nyomással szándékszik betörni a népet.

Nyugat felől így váltakoznak a szorongató hatalmi törekvések, s az emberi haladás termékeny hatásai. Nem csoda, ha a törzsi szabadságait, közösségi szervezetét keletről hozó magyarságban Nyugat politikai fogalma a felvilágosultság és technikai fejlődés példái mellett, intézményes elnyomásának a képét is visszatükrözi.

PARASZTSORBAN VÉD ÉS DACSZÖVETSÉG

DÉZSMA ÉS ROBOT

A főúri rend várakat épít s a hatalmi területére eső népeiséget, tekintet nélkül magyarságára, vagy más nemzetiségére, jobbágy sorba súlyeszti. A jobbágy az ő urainak munkát (robotot) és terméket (dézsmát) szolgáltat s a nemesi hadkötelezettség mellett központi zsoldos haderejüket növelő királyoknak külön pénzdátót.

Az országba húzódó másfajú pásztornépek egy darabig „termékadóval“ megváltják önkormányzatuk maradványait, a magyar lakosság közül pedig a törzsinél is fejlettebb, népi öntudatu székelység jó ideig ellene szegül a nyakukba ültetett főuraknak. Mindez azonban már nem állíthatja meg az országot beágazó, minden közösségi szertvet felmorzsoló hűbéres nagybirtokrendszeret.

A papi tized, földesúri kilenced, királyi pénzdátó nyomása s a kénye-kedvére eljáró főrendi bíraskodás véd és dacszövetséget vált ki az egyetlen parasztsorba súlyedttömegekben. *Míg a kiskirályok versengése igen sokszor testvérharcra vezet ugyanazon nép fiai közt is, addig lenn a népben, a közös elnyomatásban, közös viszonytagságban teljes az együttérzés a külön nyelv és külön szokások ellenére is.*

A felesége hamvát a vár falába építő „Kőmives Kelemen“ magyar és „Manole mester“ román korabeli balladáiban ugyanaz az önemésztő küzdelem sír fel a hegycsúcsok magas várából uralkodó feudalizmus ellen.

NÉPMOZGALOM ÉS NEMZETI MŰVELŐDÉS

A hűbéres renddel összefonódó főpapi érdekek mind súlyosabb teherként nyomják a jobbágyságot s a kisémberek tömegeit. „*A törvény pókháló* — írja a korabeli egyházi író, Temesvári Pelbárt — *amelyben csak a kisebb legyek akadnak meg, a nagyobbak keresztül törnek...*“

A szegényedő alsóbb papság az elnyomottak oldalára áll, s az embereknek Isten előtt való egyenlőségével érvel a rendi kiváltságok ellen. A latin bibliát Csehországban a nép nyelvére fordítják s a krisztusi törvényt állítják szembe a feudális törvénykezéssel. A vallásújító cseh kelyhesek 1420-ban felállított követelései közt a hetedik pont így szól: „*Továbbá függeszték föl a pogány német törvényeket, amennyiben nem egyeznek meg az isteni törvénnyel...*“

Mesterüket, Huss Jánost, Zsigmond német-római császár máglyán égetteti el, nehogy tanai megrendítsék a birodalom tartó oszlopait, de hasztalan. Prága a középeurópai művelődés központja ekkor, Csehország nem egyszer a magyar uralkodók társkirálysága, s diákok, katonák, papnövendékek hazatérve szerte a Dunavölgyében oktatják a népet, vallási reformot követelve s azzal együtt társadalmi reformot is. *Bálint* és *Tamás*, az egyházi és világi hatóságok elől menekülő magyar huszita papok Moldovában, a Tatros völgyében készítik el az első magyar bibliafordítást s kétségtelen, hogy az ugyancsak moldovai keletű első román bibliafordítások is huszita eredetűek.

E népi mozgalom tehát az anyanyelvnek és nemzeti sajtóságoknak a térhódítását is jelenti a közéletben, s a *vallási és társadalmi reform előharcosai egyben a nemzeti művelődéshez törnek az utat*. Az éledő dunavölgyi nemzeti demokráciák egymásra találó első megmozdulása

ez az idegen hatalmi érdekekbe kapcsolódó hűbériség fel* számolására.

BÁBOLNA:
AZ ELSŐ KÖZÖS NÉPKÉPVISELET

Az erdélyi néptömegek emlékezetes 1437-beli bábolnai, kolozs-megyei Jfelkelése is a huszita mozgalom hullámverése. Soraikban magyar és román földművesek, kisnemesek, szegénypapok egy sorban küzdöttek a kurtanemes *Budai Nagy Antal* vezénylete alatt a kiváltságos főúri és főpapi rendek túlkapásai ellen. Az okirat, amelyben a kolozsmonostori káptalannak tollba mondták ügyüket, megrendítően érzékelteti elnyomatásuk természetét:

„Az erdélyi részekben bárkinek a birtokain lakó magyarok és románok egyrészt azért, mert a Krisztusban tisztelendő atya, Lépes György püspök úr, a magyar lakosság részéről neki járó tizedeket a silány értékű folyó dénárookban beszedni nem akarván, azokat három éven át felhalmozódni hagyta s újabban nagy és súlyos pénzben akarta volna megfizettetni; majd nyilvánosan és méltatlanul a tizedek be nem fizetése miatt egyházi átok alá vetette őket, amely tilalom alatt az illetőknek az oltáriszentség felvétele nélkül kimúlt hozzátartozóit nem engedte a temetési szer-tartásban részeltetni, azokat az egyházon s a temetőn kívül temették el megszomorodott szívvel s a legmélyebb fájdalommal...; másrészt pedig azért, mivel földesuraik által, akárcsak vásárolt rabszolgák, nehéz szolgaságra vannak vetve, mert ha valamelyik más birtokra szeretne elköltözni, ura az elmenőt még“ összes javából kifosztva sem ereszti el... ezek miatt gyűltek tehát itt össze a bábolnai hegyen, hogy ezen ország minden lakosának terheiket levessék...”

A fölkelők, magyarok és románok, a náluk hadban gyöngébb rendektől sérelmeik orvoslására ígéretet nyerve, békésen hazatértek. Előbb azonban kikötötték, hogy „évenként ezután mindig Urunk mennybemenetelének ünnepe előtt minden egyes tanyából és községből két-két értelmes és szavahihető ember, az említett kapitányokkal vagy más ezalkalomra kinevezendőkkel, a nevezett Bábolna hegyen megjelenjenek és ott ugyanazok a kapitányok vagy közülük valamelyik azoktól az öregektől megkérdezze és ki tudakolja, vájjon az ő uraik őket saját szabadalmaikban meghagyták-e vagy nem?...“

Az itt élő magyar és román tömegek *közös népképviseletének* eme első kezdeményezését a felfegyverkezett erdélyi főrendek nemsokára kegyetlenül megtorolták. *A bábolnai fölkelők vére hullása azonban egvszersmindenkorra megpecsételte e népek összetartozását és közös szabadságakarátát.*

GARÁZDA ORSZÁGURAK

TEMESVÁRTÓL MOHÁCSIG

A bábolnai felkelést úgy Erdélyben, mint a tulajdonképeni Magyarországon példátlan elnyomó intézkedések követték s a nép, nem látva másban kiutat, sokhelyt kivándorlásra gondol. A *ka!ocsai é]rsej¹⁴* zése szerint „Bodrog és Szerem megyében úgy bánnak a jobbággal, mint ahogy a marhával sem illenék; még Törökországban is jobb a helyzete, s attól lehet félni, hogy tömegesen odavándorol.“

A török hatalom pedig már majdnem Magyarország határáig nyúlik s a török csapatok a végvárakat ostromolják. Ekkor állítja az esztergomi prímás a székely köznépből kiemelkedett végvári vitézt, *Dózsa Györgyöt* a fenyegetett nyugati kereszténység utolsó keresztes hadának élére. Az ország népe megmozdul a hívó szóra, a földesurak azonban, ahol tudják, erőszakkal tartják vissza jobbágyait a hadtól. Az ország ügyeinek intézői pedig nem merik a sereget útjára engedni, nehogy az velük szemben is érvényesítse azután az akaratát. A hosszú késedelem keserűséget vált ki s egykorú történészek a következő szavakat adják a keresztesek szájába: „Ők szopták annyi idő óta a verítékünket és a vérünket s immáron elbújnak, nem mernek országunkért vívni a török ellen.“

A nép, amelynek soraiból *Dózsa Györgyök* emelkednek ki, katonai tudományban jártas emberek, akik véreik sorsá-

ról sem feledkeznek meg, kezébe veszi sorsa irányítását. A „kruksz“, a kereszt serege (amely a későbbi századok kuruc nevét adja) 1514-ben végigpusztítja a főúri birtokokat s fél-Magyarországon ő az úr. Azonban Temesvárnál leverik s annyi jobbágyot gyilkol le a főúri zsoldos sereg, amennyivel meglehetne védeni az országot a török ellen. Újabb megtorlások következnek s az ország urai már nem elégszenek meg a dolgozó nép legértékesebb idejéből elvett 52 napos robottal, kevés a termésnek majd háromnegyedét elvevő dézsma, hanem törvényileg megfosztják szabad költözködési jogától is. Kijelentik, hogy a jobbágy-ságot csak azért nem törlik el a föld színéről „mert anélkül a nemesség nem sokat ér.“

DOBRA VERT ORSZÁG

Ilyen állapotok mellett csekély fegyveres erővel is bárki az ország nyakára ülhet. Az idegen fejedelmek elsősorban atyafiságuk érdekeit tartják szem előtt, s olyan embereket állítanak az élre, akiknek kisebb gondja is nagyobb az ország sorsánál. Jellemző képet nyújtanak báró Burgio pápai követ 1526-ban Rómába küldött jelentései, aki pénzbeli segítséggel jött megerősíteni a nyugati kereszténység ezen védvárát. Az ország kancellárjáról, Szálkai érsekről a következőket írja: „Szálkai nem akar segíteni, akármennyire mondja is, hogy akar, *mert mihelyt rendbe jönne az ország dolga, vége lenne az ő nyereszkedéseinek.* Rábeszélni őt nem lehet, még azokkal az okokkal sem, amelyekkel kénytelenek voltunk lelkére beszélni: *hogya elvész az ország, elvész az ő hatalma és pozíciója is.* Meg vagyok róla győződve, hogy az ország veszedelmes helyzete — melyet ő éppen olyan jól ismer, mint mi — teszi őt

olyan cinikussá. Ő ugyanis arra számít, hogyha elvész az ország, *akkor az ő zsebe jól tele legyen arannyal, hogy mindenütt úr lehessen.*“

A másik udvari főméltóság, Brandenburi György örgróf pedig ugyanezen tanúság szerint „keresztül tudta vinni» hogy megtegyék a király gyámjává s ekkor németjei segítségével magához ragadta az egész hatalmat a királyi udvarban, úgyhogy a királyhoz most már sem asztalnál, sem szobájában, semmi más ügy nem jut el, mint a németiségé.“ S a pápa követe keserűen kifakad: „*A némettől, ősi ellenségétől várjon segítséget a magyar?*“

Minden megpróbáltatáson át is egyedül a közrendekben s a népben él az önvédelem tudata. Külső segítséget pedig csak a Morvaországban és Csehországban toborzott gyalogosok, s a horvát bán serege jelent, meg a moldvai vajda, aki készen áll oldalról vágni el a török had útját, míg a Dózsa lázadást leverő Zápolyai János erdélyi vajdáról „napról-napra erősödik a gyanú, hogy összejátszik a törökkel.“

Mohácsnál a magyarság s a vele együtt küzdő duna-völgyi népek kisdud serege megsemmisül a török áradattal szemben s *ezzel évszázadokra eldőlt a sorsuk s a társadalmi fejlődést rejtő nyugati művelődés sorsa földjükön.*

VÁLSÁGBAN

MAGYAR MAGYAR ELLEN

A nemzet függetlenségi érzete nemcsak a török ellen lázad, hanem a szent István örökébe ülő idegen királyok ellen is. Már az 1505-i országgyűlésen meghozzák a közrendek a híres végzést, hogy „miután az ország rémséges szétrongálásának és csúfságos pusztulásra jutásának főokát az idegen királyokban találják, kik nem akarják eltanulnia nemzet erkölceit és szokásait: azon esetre, ha Ulászló fiutódok nélkül találna kimúlni, sohasem fognak többé külföldi fejedelmet választani királlyá és bélyegeztessék hazaárulónak mindenki, aki az idegen trónkövetelők ügyét támogatná.“

Ezt a végzést használja ki az ország legnagyobb földesura és oligarchiája, Zápolyai János, hogy magát királlyá választassa. Leveti eddig viselt német lovagi gúnyáját, kacagányt ölt és hajthatatlan szittya-magyarként igyekszik a szabadságszerető közrendek kedvébe jární. Zápolya hívei Tokajban őt, míg Habsburg Ferdinánd hívei, utódlási jogon, Pozsonyban Ferdinándot kiáltják királlyá. Megindul a harc nemzeti király s az idegen dinasztia tábora közt s ezzel az ország három felé esik, úgy ahogy a korabeli vers panasolja el:

*„Magyar magyart azért rontja országunkban,
Azért támad annyi had birodalmában,
Körösztýén körösztýént rontja országunkban, —
Pogány örömeire elfogyunk magunkban.“*

VALLÁSI REFORM

A nemzet válságát nagy vallási válság kíséri. Az állammal együtt széteső középkori egyházi szervezet romjain a vallási reform hirdetői, az őskeresztények egyszerűségét és életformáit idézve, kíméletlen támadásba kezdenek a „papok igája” ellen:

*„Az ily ragadozó béres-pásztoroktól
Ments meg szent Jehova ilyen farkasoktól:
Szelíd pásztorokkal áldj meg jóvöltödbul, —
Lötki csöndességgel, áldj meg irgalmadbul!”*

Az új hit apostolai a magyarság függetlenségi mozgalmához állnak a katolikus főpapságra támaszkodó császár uralmával szemben, amely tüzelt-vassal írtja a reformációt.

*„Neved hirdetői, Igéd forgatói,
Tömlöccel kínzatnak lölkünk tanítói...”* — folytatja a korabeli protestáns ének.

A reformáció az egyházi életben cselekvő szerepet juttat a híveknek, ami mögött megcsillan a társadalmi önkormányzat követelése. Az anyanyelven megjelenő nagyszámú egyházi vitairat is a közvéleményt erjeszti s a népet a körötte történő dolgokkal szemben állásfoglalásra készteti.

NÉPI SIRÁMOK

A nép a nemzeti, társadalmi és vallási küzdelmek cselekvő részese lesz s öntudata eddig soha nem ismert tevékenységben nyilatkozik meg. A kor népköltészete hihetetlen erővel fejezi ki a tömegek szenvedéseit, átfogó eszményeit. A költő: parasztsorban élő prédikátor, bör-

tönben sínylódó vitéz, vándor íródeák vagy egyszerű sor-katona. A tárgy: török álnokság, német hitszegés, bibliás siralmak, az üldözött hit, szegénylegények sorsa, vagy leg-többször az idegen kézen „végromlásra jutott szegény Magyarország.“

*„Mert tudjuk: az, kinek nem borja, nem nyalja;
Német, olasz: magyarnak nem jó barátja,
Nemhogy igyekeznék országunk javára :
Sőt inkább öregbül ország nagy kárára.“*

Az események mélyen felszántják a nép kedélyét s századok kötöttségéből szabadulva, mérhetetlen erővel hullámzik az új viszontagságok közt, keresve az. utat, amelyen jobb jövőt teremthet magának.

KÖZÖS VESZÉLYBEN KÖZÖS SORSTUDAT

TÖRÖK DÚLÁS

A jobbágyok terhei a török hódoltság alatt kisebbek, mint az ország szabadon maradt területein, de a törökök iolytonos rablásai, rabszolgapadászatai időnként elviselhetlenné teszik az életet. A korabeli vallásos költészetben felsír a sok nyomorúság:

*„Nagy sok pusztaságot törökök szerzének,
Mert mind az országban széjjel égetének,
Dúlának, rablának, szűzeket rontanak,
Sok nyomorultakat közöttünk szerzének ...“*

A könnyen felejtő főuraknak, akik különböző ígéretekért hajlandók lepaktálni a törökkel, figyelmeztetésül azt írja *Tinódi Lantos Sebestyén*, a kor verselő krónikása :

*„Ezen örvend, vígad az terek császárság,
Hogy magyar urakban vagon oly bolondság,
Hiszik, hogy őbenne vagon oly jámborság,
Hogy fogadásában nem volna ravaszság.“*

Nem így a nép, amely hátán érzi a török pusztítást és nem így a közrendek, amelyek éles tudatában vannak , szabadsághagyományaiknak s megvetik a merev török despotizmus bábjait. Török Ferenc főkapitány egy párviadatra kiállani vonakodó budai basának így válaszol: „Mi szabad nemzet vagyunk, uraságunk és becsületünk is van,

de te, Musztafa, hitvány rab vagy s minden órában nyakadban az istráng.“

A VÉGEK HARCA

A határokat védő katonák nem zsoldosok, hanem tűzhelyüket, kenyерük, nyelvük ízét, népük szabadságát védő vitézek mindannyian, akiknek feladatát irigylendő* eszményképnek írja le a velük egy sorban élő harcos és költő Balassi Bálint:

*„Vitézek, mi lehet,
E széles föld felett
szebb dolog a végeknél!*

*Az jó hírért, névért,
A szép tisztességért,
Ők mindent hátrahagynak ;
Emberségről példát,
vitézésgről formát
Mindeneknek ők adnak . . .*

A törökök nem a császári zsoldos seregtől félnek hanem a dunavölgyi kis népeknek a végeken szolgáló fiai* tói. „Csak magyarok és horvátok ne legyenek, a némettel semmit se gondolok !“ — mondja a Szigetvárát ostromló török sereg fővezére, Mehemet basa, a császári hadat kémlelő embereinek.

Tinódi szerint a Temesvár védelmében elesett hősök „halálát száná, báná szegén község“ — Rác, oláh, cseh, tót, sok magyar nemzetség.“ De nemcsak a magyar végvárakban találjuk ott az ország többi nemzetségeit, hanem a román fejedelemségek török hadjárataiban is ott vannak

a leigázott balkáni népek fiai mellett a magyarok. Egykorú olasz feljegyzés szerint a Havasalföldön, Mihály vajda se-regeiben „a románokon kívül, kiknek vitézségét a törökök híres vezérük, Drakula idejéből nagyon jól ismerik, sok magyarországi és erdélyi szolgál, továbbá egynehány görög, bulgár és szerb ... az erdélyiek és különösen a magyarországiak szívesebben harcolnak lóhátról, karddal és lándzsával, nagy vakmerőséget tanúsítván az ellenséggel szemben.“

A paraszti fölkelésekben nyiladozó közös sorstudatot az állandó hadiállapot érleli tovább az itt élő népek között. A közös önvédelmi harcban teljes az egyetértés és nyelvi demokrácia. A felvidéki vármegyék korabeli kiadványai vegyesen magyar, latin, német és szlovák nyelvűek s a költő és hadvezér, Zrínyi Miklós „Szigetvári veszedelme“ is egyszerre magyar és horvát nyelven zengi ugyanazon törökverő hősök dicsőségét.

HABSBURGOK ÁRNYA

TÖRÖK IGA, NÉMET JÁROM

A német—római császárság örökére pályázó Habsburg-ház úgy tett szert az osztráknak nevezett keleti német tartományokra, hogy a német hűbéri nemességnek segítséget ajánlott fel a leigázott szláv népek féken tartására. Magyarországra is úgy igyekezett beékelődni, hogy a törökök kiűzésére ígért támogatást.

Ferdinándnak első dolga a török szövetségre szoruló nemzeti királyságot visszaszorítani Erdélyre, de a török veszély elhárítására nem sokat gondol, sőt mindent elkövet, hogy a törökellenes magyar kezdeményezéseknek útját vágja. Bécs hosszú időkre kiegyezik Konstantinápolyal a törököktől elfoglalt magyarországi zsákmányterület átengedésében.

A végvárok mögött megkezdődik a Habsburg-birodalom óvatos, de tervszerű berendezkedése. Ezzel szemben még a török hódoltság is kötetlenséget, a népi élet számos megnyilvánulásában szabadságot hagyó uralmat jelentett. Ballassa János 1555-ben, katonáihoz intézett beszédében a következőket mondja: „Jól tudjátok, hogy a török országunk egyes részeit ugyan elfoglalta, de inkább csak háta mögött hagyta, mint meghódította. Hiszen saját intézményeit, saját törvényeit behozni nem bírta s kénytelen eltűrni, hogy azon részek a maguk szervezeteiben maradjanak és hogy a maguk statútumaival éljenek.“

OSZTRÁK TARTOMÁNY

A Habsburgok kezdik örökös tartományuknak tekinteni Magyarországot, Illésházy István keserűen panaszolja 1605-ben, hogy „minden emberi okosságot fölül halad ezöknek az embőreknek az ő istentelenségök és gonoszságok . . . hogy az magyar nemzetöt kivágják, országunkat eltöröljék, semmivé tegyék . . . hogy Magyarországot provinciává tegyék ...“ Zrínyi tanúsága szerint „az mi kegyelmes császárunk csak pro forma kérdez tanácsot tőlünk és immár mindent elvégzett akkor az német tanács, mikor az magyar urakat hívják.“ Lippay György érsek pedig azon búsul, hogy beadványai nem jutnak a császár kezébe: „Most teljeseedik bé a régi mondás: *olyak adnak a királynak tanácsot, kik nem ették az alföldi kalácsot.*“

Az ország Habsburg-párti nagyjai most látják csak, hogy mit vettek a nyakukra. A bécsi udvarnál nem bíznak a királyhű magyarokban sem s német főnemesség és kiváltságos német parasztok közéjük való telepítésére gondolnak. Miksa fővezére, Schwendi Lázár, *a magyarság hátraszorításában, sőt kiirtásában egyenesen a német kultúra terjedésének feltételét látja.* A velencei követek így jellemzik a XVII. századbeli osztrák—német vezető körök felfogását Magyarországról: „jobb, ha az egész ország sivatag lesz, elpusztult terület Németország és a törökök között . . .“

Ez a felfogás véres nyomokat hagy a Habsburg kézen levő Magyarország kormányzásában. A felsőmagyarországi rendek és megyék keserűen panaszkodnak 1603-ban: „Ha a Dunamentén végigtekintünk, pusztá, kiégett és néptelen városokat meg falvakat látunk. A német katonaság minden helyet kirabolt, meg elpusztított, JDS ezek az emberek keresztyéneknek mondják magukat! Valóban!

Magyarország most a legpusztább és a legszerencsétlenebb ország.“

Nemsokára felcsendül a kor költészetében a népi igazságszolgáltatás megfellebezhetetlen hangja:

*„Rajtunk német dúl, rajtunk török jár,
Tűz-vassal pusztul ország és határ;
Ez az istentelen német annyi kárt tött már,
Hozzá képest hogy mit sem tött török sem tatár!“,*

HAZÁÉRT ÉS SZABADSÁGÉRT

„PUSZTÍTANI JÖTT, NEM SEGÍTSÉGRE!”

„A török nem olyan lassú ellenség, mint a német és ahova fordul, mint a tűz, hamar emészt” — írja a Habsburgot koronázó *Pázmány Péter*, az ország prímása, I. Rákóczy Györgyhöz intézett levelében. De magánbeszélgetésben Pázmány többet is elárul: „Nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk vagyon mostan az mi kegyelmes keresztényen császárunk előtt, — mondja az ifjú Kemény Jánosnak, a későbbi erdélyi fejedelemnek — de csak addig durál az a német nemzet előtt, míglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni, azontúl mindjárt . . . gallérunk alá pökik a német.” *Zrínyi Miklós*, Pázmány neveltje is Erdélyt tekinti a nemzeti szabadság egyedüli mentsvárának s onnan várja a felkelő napot; „Az Isten engedje, hogy Erdély által virradjon meg szegény magyarra!”

Zrínyi „az töröknek magyarral való békessége ellen” van, de komoly kétséget ébreszt azon remény iránt, hogy a törökök kiűzésében majd a német segítséget nyújthat. „Hogy kívánja a magyaroknak ismét oly talpra állását, akitői azután is tartania kelljen ? . . . hogy az, ha nyer mit, magának ne akarja tartani azt. . .” Ha a törököt nem sajátmagunknak, hanem a németnek sikerülne kiűzniök, akkor, szerinte, „jobban felfuvalkodván, épen eltapossa nemzetünket.”

Amit az ország öntudatos vezetői látnak, azt énekl meg a nép keserves átokkal:

*„Pusztítani jött, nem segítségre —
 Hogy elfoglalja országunk végre;
 Álnoksággal nemzetünknek esküdt vesztére:
 De az Isten ráfordítja még ő fejére!“*

KURUC-LABANC VILÁG

A törökök kiűzése nem német érdem volt, mert XI. Ince pápa követői készítik elő, a császár határozott egyezkedési szándéka ellenére, s anyagilag is a pápa támogatja.

A harcosok között ott van minden dunavölgyi nép vitéze, különösen pedig azok a lázongó magyar szegénylegények, akik nemrég még török pártfogásra harcoltak a kegyetlenkedő császári hadak ellen. Elsők voltak azok között, akik felismerték az összefogás nemzeti fontosságát a külső veszéllyel szemben, de vérük hullását semmi hála sem követi.

A mind súlyosabbá váló adóterhek, az idegen zsoldosok embertelen pusztításai egyre fokozzák az elkeseredést. Ilyen körülmények között, mikor valamelyik főúr, vagy erdélyi fejedelem a köznemesek élén felemeli a függetlenség újra meg újra letiport zászlaját, a hire is elég* hogy köröskörül nyomban felgyúljanak a lángok.

Az ismétlődő felkelések maguk köré tömörítik a nemzet összes üldözött elemeit: a szabadságjogaikból ismételen kifogatott székelységet, meg városi közösségeket, a földjeikről elkergetett jobbágságot, s az elnyomott protestánsokat.

A függetlenségét védő magyarság előljár a nemzetiségek anyanyelvű művelődésének elősegítésében. A református Erdély kihozza az első román nyelvű egyházi nyomtatványokat, a katolikus Felvidék pedig a pozsonyi

gimnáziumban magyar, német és szlovák nyelvű oktatásról gondoskodik. A „hazáért és szabadságért“ harcoló csapatok szellemére pedig jellemző, hogy a munkácsi kapitány 1622-i rendeletében természetesnek tartja, hogy szavaikat a német, magyar, orosz és cigány nemzethez intézze, mert hiszen mind ezen népek fiai ott laknak az ő keze alatt.

A nemzetiségek együtt harcolnak a magyar szabadságharcosokkal. *Thököly Imre* seregében külön szlovák egységek működnek, a Kárpátokon átkelő//. *Rákóczy Ferencet* ruthén jobbágyok fogadják s ahogy első csapatai Erdélybe teszik lábukat, az erőszakos térítéseknek kitett görög-keleti románok ajkán is felhangzik a kuruc nóta:

*„Mái Rákóczy, Bercsényi!
Unde-i merge, acolo om fi!“*

Kuruc mindenki, aki a német uralom ellen fordul s labanc a német s az aki támogatja őt. *A török nyomás csak a vele szemben álló hadakban tudta egyesíteni a dunavölgyi népek fiait, a német azonban érzelmi közösségbe forrasztja mindannyiukat.* Nem szegénylegények nekikeseredése, hanem az itt élő népek életösztone szólal meg a kuruc dalban:

*„Verjük által az labancot a másvilágra, —
Úgy ad Isten békességet édes hazánkra!“*

OSZD MEG ÉS URALKODJ!

ÚJ HŰBÉRISÉG

A nyugateurópai nemzeti királyság, központosító törekvéseivel, felszámolja a főurak azon előjogait, amelyek a királyi egyeduralom útjába állnak: a kiskirályságot, az államot az államban s ezzel szándéktalanul is elősegíti a nemzeti egységesítés folyamatát. *Nálunk azonban a nemzeti királyok helyét hódító idegen dinasztiák töltik be, amelyek éppen a rendi kiváltságokban megnyilvánuló nemzeti ellenállást törik meg — karöltve azokkal a főurakkal, akik sietnek az udvarnak behódolni.*

A fölkelések nem csak azért törnek le, mivel a Habsburgok új meg új segítséget kapnak a német birodalmi tartományokból, hanem azért is, mert *rang és birtokadómozó politikájuk erős vonzerőt gyakorol a nagybirtokos főrendekre, akiket a felkelő vezérek jobbágyaikkal szemben emberségesebb bánásmódra szorítanak.*

A törökök kiűzése után a Dunamente végeláthatatlan szabad területein császárhű főurak osztozkodnak. Közel kétmillió holdnyi földbirtok kerül közöttük kiosztásra, ahol intézményesen fekdnek rá az eddig itt is ott is egerutat nyerő szegénységre,

A bécsi udvarral megalkuvó magyar rendiség nem adhat többé irányt az ország sanyargatott tömegeinek, s a fokozódó kizsákmányolásra a nemzetiségi jobbágytömegekben a magyarság képe az elnyomó képével azonosul.

MEGOSZLATVA

A Habsburgok terjeszkedésével alattvalóik közt a nem-németek mind nagyobb többségbe kerülnek. Közös védelmi arcvonaluk mind fenyegetőbb lenne s ezért *az udvar hol az egyik, hol a másik pártfogójaként lép fel, hogy minél jobban kimélyítse a szakadékot köztük.* Ugy ahogy azt Kaunitz herceg, kancellár fogalmazza meg később, 1791-ben: „Minél világosabb a szándék, hogy Magyarországból, Erdélyből és az illyr nemzetből (horvátok) közös erőt teremtsenek, annál inkább ajánlatos a *divide et impera* elve.“

A kamarilla gondoskodik arról, hogy a nemzetiségeket önmagukban is megoszlassa. A katolikus Egyházzal való erőszakos unió a rutének, románok, szerbek között ezt a tervet szolgálta s maga Petru, Maior is, aki ugyancsak értékelte az unió közvetett kulturális hatását, közvetlen politikai szempontból „idegen fortélynak“ nevezi azt.

ÚTVERÉS A NAGYNÉMET TÖREKVÉSEKHEZ

A társadalmilag megosztott birodalmat könnyebb egységes igába tömni. Az udvarhoz dédelgetett főnemesség el-németesedik, a Bécsbe központosított közigazgatásban a német nyelv a hivatalos s szerte az országban a hivatalnokok jórésze is német. Kolonics kancellárnak kitűzött célja, hogy „a királyság, vagy annak egy nagy része germanizáltassék és a forradalmakra és nyugtalanságokra hajlamos magyar vér a némettel szelídíti essék.“

A nagyhatalomról ábrándozó bécsi udvari körökben a Duna egyszerre német folyam lesz, s álmodozni kezdenek egy „német államkoszorúról a Fekete-tengerig“ (von einem deutschen Stadte-kranz am Schwarzen Meere) s

ugyan úgy, mint a mai gyarmatosító imperializmusok, az emberi művelődés apostolainak a szerepében tetszelegnek. Az osztrák-német reakció mind dúsabb segédforrásokat akar meríteni a könyörtelenül adminisztrált birodalomból, hogy hatalmi terveit megvalósíthassa. A pénzforrások növeléséhez lát s Magyarországon a nemesek kiváltságainak megszüntetésére gondol, hogy adófizetésre szorítsa őket is. Másfelől hadseregének létszámát akarja emelni s különösen a nemzetiségi vidékeken a jobbágyok tömegeiből határőrség címen állandó katonai szervezeteket létesít, amelyek iskoláiban a német lesz a tanítási nyelv.

„HOGY NEMESSÉG TÖBBÉ NE LEGYEN . . »

HÓRA, KLOSKA, KRISÁN

Amikor a társadalmi elégedetlenség a bécsi udvar fejére nő, a rendi kizsákmányolásnak ad szabad utat, amikor pedig a rendi kiváltságok akadályozzák egyeduralmát, jobbágyreformok emlegetésével tartja sakkban a nemességet. A végsőkéig elkeseredett jobbágyság azonban erre a játékra sorozatos felkelések komolyságával felel. A legnagyobb hullámot a nemzeti és gazdasági nyomás'altal sinylődő román jobbágyság lázadása veri 1784-ben.

//. József nagyszombati rendeletében felmenti az erdélyi jobbágyságot a földesúri hatóság alól, hogy kedvére rendelkezessék velük az osztrák tartományá vált Erdély megtörésében. De a megyei hatóságok nem hajtják végre a rendeletet s azt, aki a birtokról távozni akar, egyszerűen bebörtönzik. A felülről jövő megváltásról álmódzó jobbágyságban az új adókataszteri földmérések a földosztás reményét keltik. A várakozásban az erdélyi Érchegeység mócai türelmüket veszítik s „új kurucvilágot“ emlegetnek. Mikor pedig a vármegyei hatóságok kegyetlenül eljárnak a lázongók ellen, Hóra, Kloska és Krisán vezetése alatt fegyvert, vasvillát fog a havasok népe.

Krisán és paraszttársai szavaiban, amit a kiküldött békekövetek jegyzőkönyve őrzött meg számunkra, még mindig az 1437-es bábolnai jobbágyfölkelés százados keserűségét halljuk:

„Az urak tőlünk búzát és más egyéb gabonát vettek el s amellet a dézsmát is követelték mindenkitől... Hús-

vétkor és karácsonykor egy kalácsot, egy korsót, egy gyertyát és egy tyúkot tartozunk adni az uraságnak s ha valakinek két disznója akkor az úr elveszi az egyiket . . . Ezenkívül akár van tehene a jobbágnak, akár nincs, mégis minden jobbágy tartozik a földesúrnak évenként két veder vaját adni . . . Minden héten tartozunk négy napot dolgozni, noha némelyiküknek nincs nagyobb földje egy negyed holdnál ... a földesurak még arra is kényszerítettek, hogy nekik szent karácsonyunk napján fát hozzunk, azt mondván, mit bánják a mi ünnepeinket. Ha olyan jobbágy elhalálozik, kinek jó háza van, az özvegyet, ha nincsen fia, kidobadják a házból és börtönbe vetik, hogy igazán bevallja vagyonát, ami férjétől maradt reá. Aztán ezt elveszik tőle s gyermekével együtt kihajtják a nagy világba, hogy keresse meg kenyerét ott, ahol tudja.“

A havasok fiainak követelései a nagy francia forradalom előtt álló Európa élharcosainak a követelései :

„... . Hogy nemesség többé ne legyen)

Hogy szintén olyan adófizetők legyenek, valamint a köznépek.

Hogy a nemesi földek a köznépek között felosztassanak ...“

VÉRTANÚK NYOMÁN

A mócok megmozdulása nemcsak véres megtorlás az Érchegység magyar nemességével szemben, hanem *eszmei kifejezésévé válik a legmélyebb társadalmi erőknek, amelyek tűzre lobbanthatják szerte az országot.* A jobbágyság innen is, onnan is felfigyel s ugyanazok a császári csapatok verik le a Hora-lázadást, amelyek kezdetben gyanús érdektelenséggel nézték a kibontakozását. A vezetők vértanúsága nemcsak az erdélyi jobbágyság ellent-

állását növeli, hanem *a román nép nemzeti felszabadulási mozgalmának is forradalmi lendületet ad* s egyben első intő jel az udvari álnokságról.

A császári kancellária is levonja a következményeket és siet kinyilvánítani, hogy a jobbágy reformok „csak zavarnák az alattvalók és földesúr közti viszonyt és kötelékeket, melyek mindkettőjük boldogságának az alapjait teszik.“ Visszavonja még a németesítés céljából előírányzott közoktatási tervezetet is, tekintve, hogy „több felvilágosodás és az ismeretek kibővítése főként a köznép számára semmi haszonnal nem jár.“

NEMZETI ÉBREDÉS

NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSE

A nyugateurópai felvilágosodás szellemi mozgalmának s az 1779-es nagy francia forradalomnak hatása az, amely a nemzet egyetemesebb erőit újra mozgásba hozza. Ekkor írja Bacsányi János „A franciaországi változásokról“ című versében:

*„Nemzetek, országok, kik rút kelepcebén
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében;*

Vigyázó szemetek Parisra vessétek!“

A francia forradalom a királyi központi hatalom és államszervezet helyébe a népi önrendelkezés eszméjét teszi s a forradalmi vívmányokat összegezõ „Déclaration des droits de l'homme“ nem áll meg az ember egyéni jogainak a kinyilvánításánál, hanem ennek következményeként kimondja a nemzetnek, a szabad emberek összességének önrendelkezési jogát is. *„Valamennyi nemzet független és szuverén — hirdeti — akármekkora a számuk vagy a területük: ez a függetlenség elidegeníthetetlen. Minden nemzetnek foga van kormánya formáját szervezni és megváltoztatni. Egyetlen nemzetnek sincs joga más nemzet kormányzásába beleavatkozni. Bármely nemzet szabadsága elleni kísérlet az összes nemzetek elleni merénylet.“*

Nálunk nemzet alatt még mindig inkább a nemeséget értik. Maga a szabadelvű Pálóczy Horváth Ádám még 1814-ben azt vallja, hogy a honfoglaláskor a magyarság „eredeti teljes szabadsággal bíró nemzet volt,“ akik pedig „most jobbágyoknak neveződnek, azok akkor mind szolgák voltak.“ Azonban a magyar nemzeti állam eszméje e rendi felfogásban is a bécsi magyar kormány háromszáz év óta követett irányzatával kerül összeütkezésbe. Amikor pedig az új eszméktől áthatott, szabadelvű nemesek a magyar függetlenségi mozgalmak hagyományait elevenítik fel, a nemzeti gondolat mindinkább a széles néprétegek érdekeit átfogó gondolattá válik.

NYELVI MOZGALOM

A nemzet ellentállását és életakarátát legjobban a nyelvi mozgalom domborítja ki. Már 1790-ben megjelenik Decsy Sámuel „Pannóniai Féniksz“ című munkája, amely „a hamvából feltámadott magyar nyelvről“ azt írja, hogy amíg nyelvünket az iskolákba, polgári és törvényes székbe be nem vezetjük, „sem természetes, sem erkölcsi, sem polgári állapotunkra nézve boldogok nem leszünk.“

Negyven évig folyik a harc a közéletben és az országgyűlésen s csak 1830-ban érik el azt, hogy a hivatalok nyelve a magyar legyen. *Egyről azonban megfélekedtek: a nemzetiségi nyelvek jogainak elismeréséről*, amire az elmúlt századok annyi remek példát adtak. Az a szellem, amely nemrég még legjobban ellene szegült a magyar nyelv érvényesülésének, hiszen a nép széles rétegeinek a politikai életbe való bekapcsolódását féltették ettől, most újra elnyomó eszközt kovácsol a nyelvkérdésből.

Az udvartól is bátorított reakciós nemesség Zemplénben, 1826-ban azt hangoztatta még, hogy „a magyar nyelv alkalmazása veszedelmet hoz konstitúciónkra és minden javunkra“, s „oda a religió, ha a deák nyelv eltöröltetik.“ S most ugyanez a rendi reakció a magyar nyelvet a nemzetiségi vidékek hivatalaiban is kötelezővé akarja tenni, új kiváltságok forrását teremtve az elveszett régiek helyett.

Az a társadalmi folyamat megy végbe, ami a nyugati államok uralkodó osztályainál: *ugyanaz a réteg, amely a széles nemzeti jogok legelszántabb ellensége volt, most már a kiharcolt közszabadsággal él vissza más népek rovására.* Ez lesz a visszája a nemesi nemzetpolitikának, amit *Széchenyi István* a következőképp jellemez: „Bosszútlan egy hajszáit sem enged fején csak érinteni is és ez helyes; ámde mást üstökénél ragadni hajlandó.“

Bezerédy Miklós veszprémi kanonok nem győz eleget érvelni a horvát hivatalnokokra is kiterjesztendő magyar közigazgatási nyelv ellen: „Talán azt akarjuk — kérdezi — hogy a horvátok is keserű könnyek közt emlékezzenek vissza azon kényszerítő módokra, melyeknél fogva nyelvünket reájuk akartuk tolni?“

SZENTSZÖVETSÉG ÉS SZABADSÁGMOZGALOM

A TÖRTÉNELEM LÉP EGYET

A XIX-ik század elején sűrűn tartott fejedelmi kongresszusok a francia forradalom eszméinek kiirtására s a mind gyakoribb szabadságmozgalmak letörésére irányultak. „I. Sándor cár áll őrt a börtönné tett Európa előtt“ — írja az angol költő Byron, s az abszolutista uralkodók Szent Szövetségének szellemi irányítója, Metternich osztrák miniszter intésére egymásután fojtják vérbe az európai népek nemzeti függetlenségi és belső alkotmányos mozgalmait.

A kialakuló európai közvélemény azonban megtalálta az útját, hogy támogassa az olaszföldi népi fölkelőket a hódító osztrák császári sereg ellen, s a spanyol, meg portugál forradalmárokat a belső önkényuralom ellen. A görögöknek a török elnyomatás alól való felszabadulásáért vérét ontja Byron, míg Metternich mindent elkövet, hogy az európai államokat a görögök megsegítésétől visszatartsa.

A kor haladó magyar körei az európai események hatása alatt mindinkább meggyőződnek arról, hogy *a magyar szabadság sorsa az európai reakció főfészkeinek gyöngülésétől s általában a demokratikus mozgalom sorsától függ,*

A felvilágosult magyar közvéleményben mély rokonszenvet vált ki a lengyel fölkelés s az 1832-i országgyűlésen követelik, hogy az udvar tegyen diplomáciai lépéseket a cárnál a lengyel alkotmány helyreállítására. Az indítvány teljesítése helyett a kormányzat elfojtja a lengyelbarát mozgalmat s nemsokára I. Miklós orosz cár térden állva tesz

esküt Ferenc császárnak, hogy mindenkor megsegtí alattvalóinak esetleges lázadásával szemben.

Az 1848 februári párisi forradalom rést üt az abszolutizmus európai hálózatán s új lökést ad az eseményeknek. Hatása alatt Európa majdnem minden elnyomott népe fegyvert ragad, hogy a rá nehezedő elnyomásnak lerázza a jármát.

Ekkor írja *Petőfi* a naplójába: „...a világszellem lassan halad, minden száz, vagy néha ezer esztendőben tesz egy lépést, de miért sietne? hiszen ráér, mert övé az örökkévalóság. Most újra emeli a lábát, hogy egyet lépjen.“

A NEGYVENES ÉVEK MAGYARSÁGA A DEMOKRÁCIÁÉRT

A Habsburg uralom a magyarság számára egyszerre idegen elnyomást és belső feudális önkényt jelentett, ami ellen nemzeti függetlenségi ösztöne és fejlődő polgári szabadságérzete egyaránt lázadt. A nyugateurópai forradalmak híre egyszerre alkalom lesz egyrészt nemzeti intézmények követelésére, másrészt az általános szabadságjogok s a jobbágyfelszabadítás kivívására.

A független magyar államiságnak tisztán áll az útja a negyvenes évek reformnemzedéke előtt: „Ha eltöröljük a vámsorompókat köztünk és Ausztria között — mondja *Kossuth*— ha érdekeinket összeolvasztjuk az osztrák érdekekkel, matematikailag be van bizonyítva, hogy rövid idő múlva szellemi tekintetben is összeolvadunk Ausztriával, de hogy az összeolvadás sem az alkotmányosság, sem pedig a magyar nemzetiség érdekében nem lehet, nem szükség bebizonyítani“.

A nemzeti függetlenségi érzéssel szoros egységben él a szabadságszeretet is. *Kossuth* azt akarja, hogy a „fél-

millió nemesből álló nemzet 13 millió főnyi nemzet legyen mivel rabszolga kényszermunkával lehet pyramisokat építeni, de nemzeteket vagyonossá tenni soha.“ Petőfi pedig a késedei uieskedő országgyűléstől ugyanakkor sajtószabadságot követel:

*„Haladni vágyunk, de haladhatunk?
Én istenem, miiven golyhók vagyunk!
Lábunk szabad, de a szemünk bekötve,
Hová megyünk?... meglássátok gödörbe.*

*A szellem rab; mint a hitvány kutyát,
A ház végére láncba szoríták,
S láncát harapva tördeli fogát,
Amellyel védni tudná a hazát...“*

(Az országgyűléshez.)

Ez a küzdelem újra közel hozza a magyarsághoz a tőle már-már egészen elidegenült nemzetiségi tömegeket, hiszen a demokrata vívmányok nemzeti különbség nélkül váltak birtokává az ország egész lakosságának.

VISSZHANG A NEMZETISÉGEKNÉL

A reform hírek hatása alatt a szlovák népvezér Stur Lajos, aki nemrég még a Szent Szövetségben a szabadság uralmát látta, s azt vallotta, hogy a Habsburg impérium fogja megvalósítani az itt élő népek egyenlőségét, — így kiált fel: „Népünk szabad, végre ember és az ország polgára!“

A román Moldován Vasile pedig a következőket írja az első balázsfalvi népgyűlésre való készülődéskor: „A reformok következményei fenségesek fognak lenni, mert a

románnak, nem lévén arra kötelezve, hogy a földesúrnak csak egy órát is dolgozzék, lesz elég ideje saját földje művelésére, kertje beültetésére és háza felépítésére. Módjában fog állni az Isten dicséretére méltó templomot emelni és iskolát építeni az ifjúság nevelése számára. Saját véréből és kebeléből való tisztviselői lesznek és nem lesz többé kényszerítve hogy... idegenek szolgáltassanak ezután is igazságot neki.“

Az első balázsfalvi gyűlés határozatai visszatükrözik a forró pesti márciusi napok légkörét:

„1. *A román nemzet a szabadság, egyenlőség és testvériség elvei alapján, politikai tekintetben nemzeti-ségi függetlenséget követel...*

15. *A román nemzet kívánja, hogy Erdély számára, az ország nemzeteinek gyűlése útján, az igazság, szabadsága egyenlőség és testvériség elvei alapján, új alkotmány jöjjön létre.*“

Ekkor szólal fel a pesti Athenaeum ülésén Kazinczy Ferenc unokaöccse, a költő és politikus Gábor: „*A magyar testvéri kézfogást valósítson meg uraskodás helyett a haza különféle népei között.*“

Ilyen hangok közt születik meg az az érzés, ami Petőfivel ezeket az izzig-vérig őszinte sorokat íratta :

*„ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állnék ezennel én...“*

A szabadságharc nemcsak a magyar nép ügye volt, hanem mindazoké a nemzetiségeké, amelyek felismerték az osztrák reakció legyűrésében saját népi felszabadulásuk lényeges láncszemét.

NEMZETISÉGI KÜZDELEM A REAKCIÓ ÚTVESZTŐIBEN

A KAMARILLA JÁTSZMÁJA

Mi történt, hogy a kezdeti nagyszerű összhang magyarság és nemzetiségek között oly hamar eloszlott ?

A bécsi kamarilla, amely Pesten a magyar követeléseket egy darabig teljesíti, Zágrábban már megfélemlíti a magyarbarát horvátokat s a délszláv Illyriát követelő mozgalmat a bécsi rendőrmíniszter pénzbeli támogatásban részesíti. A belgrádi császári konzul a szerb kormány irredentizmusát ajánlja segítőtársul a szabadságharcba menő Magyarország ellen. A csehek és szlovákok közt a császári ügynökök a pánszláv mozgalom útját egyengetik, amely valamennyi szláv népnek az orosz cár pártfogása alatt álló szent egysége iránt kelt rajongást, tekintve, hogy azok úgy is távol esnek a cári kancsuka kijózanító hatáskörétől.

1848-ig a reakció sokat tanult s lázasan fejleszti titkos irodáinak kifinomult játékát, hogy a nemzetiségi közvélemény ébresztő erejét hatalmi eszközévényomorítsa. A nemzetiségek szerepe pedig döntő hatással volt az egész magyar szabadságmozgalom kimenetelére. Hiszen már 1842-ben Magyarország nem egészen 13 milliányi lakosságából öt millió volt a magyar s a többi nemzetiségi.

A magyarság ellentállásának erősödésével együtt fokozódik a dicséret a kamarilla sugalmazására írt röpiratokban a Habsburgokról, mint „a szabadság védangyalairól“, „évszázados magyar elnyomásnak“ nevezve az udvar szár-

nyai alatt meghúzódó magyar főúri rend önkényét. Ahol a nemzetiségi tömegeket ez sem tudja megteveszteni, ott megfélemlítéssel próbálkoznak, mint Rajasics szerb pátriárka, aki így inti népét: „Legyetek hívek a császárhoz, nehogy úgy bánjanak veletek a császári csapatok, mintha rebellis magyarok volnátok!”

Június 12.-én Windischgrätz kartáccsal löveti Prágánál a fölkelő cseheket s ezentúl a cseh polgárságban felülkekedik a megalkuvás szelleme, amely kihat a szlovák értelmiségre is nemzeti mozgalmukat a magyarság ellen tombolva ki.

A Habsburg imperializmus levegőben lógó ígéreteire a nemzetiségek nagy többsége nyílt fölkelésbe csap át az önvédelmi harcba induló magyarság ellen.

ARISZTOKRATA FELFOGÁS ÉS BÁNÁSMÓD

A jobbágyság felszabadítását kimondó s a dézsmát és robotot megszüntető törvényeknek a nemzetiségi vidékeken való késedelmes végrehajtása megkönnyíti az udvar magyarelles politikáját. Az 1848-as pesti országgyűlésen résztvevő Pap Zsigmond román képviselő arról panaszkodik, hogy „az erdélyi arisztokrácia bánásmódja nagy bizalmatlanságot és idegenséget szült a román népben minden ellen, ami magyar“. Erdélyben báró Jósika Sámuel, a demokratikus Magyarországgal való uniónak halálos ellensége, egy bizalmas értekezleten azt sürgeti, hogy „az uralkodóhoz hű elemek idejekorán és kellőleg felhasználtassanak“ s ezek közül elsősorban az idegen fajú katonai határőröket ajánlja, Tehát *e reakciós főúri körök a nemzetiségi földműves tömegek elnyomásával gyűlöletet keltenek a magyarság iránt s ugyanakkor kiváltságaikat féltve a kamarillát támogatják uszító politikájában.*

Erről az arisztokráciáról mondta Nyáry Pál, hogy „ha visszaadja a nép jogait száz év előtt, a dinasztia és kamarilla nem juthatott volna azon erőre, hogy Magyarországgal oly gyalázatosan bánják.“

Ezt a bánásmódot tükrözi vissza az a felfogás, ami gróf Teleki Ádám királyi biztos 1786-i jelentéséből tűnik ki a román földművességről: „Ez a nép kultúrájának elhanyagolása következtében morális szörnyeteggé lett... Minden lelki küzdelem nélkül követi belső hajlamát, mely rablásra és gyilkolásra ösztökéli.“ Széchenyi István megbotránkozva idézi gróf Eszterházy Dénes nyilatkozatát, hogy „Erdélyben csak a magyar tekinthető embernek, az oláhokkal pedig csak úgy lehet és kell, mint a barommai bánni.“

A főurak ezen felfogása hat a közrendekre is, mindaddig, amíg fel nem ismerik az udvarhoz húzó főnemesség abszolutista és az ő alkotmányos felfogásuk közti mély szakadékot.

SZABADSÁGHARC ÉS NEMZETISÉGI POLITIKA

ROMÁN-MAGYAR DEMOKRÁCIA

A feudalizmusból kibontakozó rendek merevsége a nemzetiségi kérdésben nehezen enged fel, s a kiváltságokon épülő nemesi felfogás lassan válik polgárivá.

A példát a vérbeli demokrata forradalmár, a lengyel eredetű Bem tábornok adja, aki az osztrákok és oroszok Erdélyből való kiszorítása után nem 'győzelmi tort' ül, hanem felhívást intéz az itt élő nemzetiségekhez a közeledésre ; „*Magyarok, szászok, románok, nyújtsatok egymásnak kezet, tartóztassatok minden nemzeti gyűlölségtől és boldogok lesztek.*“ Tábornoki főnöke Czetz János ezt írja emlékeiben: „Hogyha Bemnek szabad kezet engednek, úgy az erdélyi románok csakhamar abbahagyták volna a belháborút, hogy zászlói alatt küzdhessenek a valódi népszabadságnak.“

Az erdélyi románok nem felejtették el, hogy fajtestvéreikre a Kárpátokon túl a császárral barátkozó cár igája nehezedik. A bécsi udvar kegyéhez szokott arisztokráciájuk sem volt, amely meghamisítsa nemzeti vágyaik természetes demokratikus útját. A serdülő román demokrácia lelkiismeretét képviselő havasalföldi Bálcescu egyeztető tárgyalásai Kossuth és Avram Jancu közt, hogy az erdélyi mócok a Havasalföldre vonuljanak az orosz cár csapatai ellen harcolni, ezért is eredménnyel folynak.

Szemere miniszter meggyőzte a rendeket, hogy a nemesség „arisztokratikusan magyar“ felfogásának többé

már nincs helye az új demokráciában s ki keli elégíteni a „más népiségek követeléseit.“ Ugyanakkor készen áll már a Kossuth és Bálcescu közötti szerződés szövege is: *„úgy a magyar, mint a román nemzet földrajzi helyzeténél, érdekei azonosságánál, de különösen azon veszélynél fogva, mely pánszláv részről mindkettőjükéi fenyegeti, kölcsönösen tartozik egymást segíteni s ugyanazon zászló alatt harcolni a pánszlávizmus ellen és a szabadság védelmére...“*

Mindez azonban már elkésett. *A magyarság nemzeti függetlenségi harcában a közép és kelet európai demokrácia sorsa vívódott, de a magyarság már nem tudta maga köré tömöríteni a vele egy sorban élő népeket s így nem is tudott megküzdeni a reakció két oldalról támadó seregével.* Sorozatos győzelmek után jön a fegyverletétel s azzal együtt a véres önkényuralom.

1848 TESTAMENTUMA

A győztes abszolutizmus célja egy egységesen és önkényesen irányított közigazgatással szolgálni az alkotmányoktól, helyi önkormányzatoktól többé nem gátolt uralmat. A központból leküldött tisztviselők nemcsak a magyar, hanem minden nemzetiségi vidéken is egyaránt németesítenek s nemzetiségi önkormányzatról, Illyriáról, az összes románokat egyesítő külön tartományról többé említés sem történhetik.

Saguna, román metropolita, a szabadságharc leverése után Bécsből hazatérve, a kapott üdvözlő levelekre a következő megjegyzést teszi: „Ezek a levelek szívemben fájdalmas nyilalást okoztak, mert olyan vágynakat láttam azokban, amelyek nem fognak megvalósulni. Éreztem a köze-

ledő vihart, amely nemzeti ügyünket és derék vezetőembereinket fenyegeti.“

Az üldözött szlovák Stur és Húrban, a kivándorolt Simion Bárnutiu, a megtévelyodott Avram Jancu, a népből támadt vezérek tragédiája tetőzi be a tanulságot.

Bálcescu 1851 május 15-én Parisban tartott emlékbeszédében így szól: „Igaz, én magam is láttam, s arcom szégyenpírtól égett, hogy a románok a szabadságért a legelavultabb, legszörnyűbb és legaljasabb zsarnokság zászlója alatt küzdöttek. Igaz, hogy a románok hagyták magukat megcsaladni az osztrákoktól, akik kizsákmányolták áldozatkészségüket és hősiességüket. Nem igaz azonban, hogy a románokat ebben a szörnyű háborúban ne hatotta volna át és ne lelkesítette volna a nemzeti érzület s a szabadság szeretete.“

Ugyanilyen méltányosan számolja íél a forradalmi magyar kormány nemzetiségi politikáját Szemere Bertalan 1853-ik évi visszapillantásában: „...hogyan van az, hogy a nemzet éppen a legteljesebb erejében a csatát elvesztette? Oka mivel az idő folytában félig titokban, félig nyíltan megszületett, fejlődött, felnőtt egy új eszme, a nemzetiségé, s roppant hatalmát más fajoknál mi nem ismerhén fel kellőleg, nem vevők azt kellő számításba* Nagyon jól ismerem azon időszak titkos és nyilvános ármányait, jól tudom azt is, hogy az orosz sereg mi hatással volt a történelmi kimenetelre; de bizony csak valljuk meg, az akkor véletlenül kiütni látszott, de régóta belsőleg forrongott nemzetiségi eszmének s mozgalomnak nagy fontosságát s messzehordó erejét nem fogtuk fel.“

„Az eltévelyedés nagy volt — vonja le a kétoldali tanulságot kortársuk, Jon Brátianu — a magyarok azt hitték, hogy a szabadság nevében szabad a joggól eltérni,

a szlávok és a románok azt hitték, hogy a Habsburg-ház önkényuralmának zászlaja alatt lehet szabadságért harcolni.“

1848 két oldalról elkövetett mulasztásai mai napig kihatnak a dunavölgyi népek egyensúlyára és biztonságára.

ELÁGAZÓ UTAK

A DUNAI SZÖVETSÉG ESZMÉJE

A magyar szabadságharc hagyományainak hívei le-
vonják 1848—49 tanulságainak minden következményét.
Befelé azt hirdetik, hogy a nemzetiségeknek megadott sza-
badság nélkül a saját függetlenségünk sem állhat meg a
lábán, kifelé pedig, hogy a Habsburg uralom és az osz-
trák-német hatalmi kapcsolatok végzetes következményeit
csak a Duna medencét lakó szláv, magyar és román né-
pek összefogásával lehet kivédeni.

Az emigráns Kossuth részletes tervet dolgoz ki a kü-
lömböző nemzeti érdekek demokratikus összeegyeztetésére
s a dunavölgyi kis népek számára megalapozza a törté-
nelmi valóság szemlélet biztos távlatokat nyújtó rendszerét.
Nemcsak a magyar népet figyelmezteti, hogy „*a magyar-
országi nemzetiségekkel fajrokon államok felszabadítása*
(és itt nyilván az akkori félfüggetlen Szerbiára, Havasal-
földre és Moldovára gondol) *és az azokkal való szövetke-
zés nélkül a magyar független államiság is elképzelhe-
tetlen*“, hanem ugyanakkor a többihez is szól, mikor ki-
fejt, hogy „*ha minden egyes dunai nemzetnek sikerülne*
*is népe köré gyűjteni a most máshova tartozó fajroko-
nait, legfeljebb másodrendű államot alkothatna, mely-
nek függetlensége örökös veszélyben forogna s mely*
szükségképen alá lesz rendelve idegen befolyásnak.“

E kis nemzetek függetlenségének megvédése Kossuth
szerint nemcsak saját ügyük, hanem egész Európáé.

„ha a kisebb nemzetek a nagyhatalmak általi elnyeléstől meg nem óvatnak, Európában nem lesz szabadság, nem lesz nyugalom, csak nagyravágyási, túlsúlyra törekvési vetélkedések lesznek egyfelől, másfelől pedig örökös konspiráció.“

CSÁSZÁRI HŰBÉR

1859-ben az osztrákokat megverik a francia-olasz egyesüli erők s nemsokára Poroszország is. A birodalom népei közt állandó a nyugtalanság s a külső és belső rázkódások megingatják a Habsburg önkényuralmat. Kossuthék Ausztria felbomlására számítanak, arra, hogy végre Magyarország a körülötte lévő kis államok szövetségére támaszkodva elfoglalhatja régi helyét Európa független államainak sorában. A kamarilla azonban a régi módszerhez nyúl, a birodalom népeinek egymás ellen való kijátszásához, hogy a kényszeregyensúlyt helyreállítsa. Ai szolgálatot azonban már nem a nemzetiségek teszik, hanem a „kiegyezésnek“, a magyar vezető körökből rekrutálódó hívei, akik a birodalmi egyensúly megvédésére felveszik a harcot a már-már förradalmi tettvágyig izzó függetlenségi néphangulattal.

Lehet, hogy nehéz idők következnek ismét hazánkra, — írja Deák Ferenc 1861-ben, — de megszegett polgári kötelesség árán azokat megváltani nem szabad.“ A KL egyezés híveinek célja: „törvényszabta úton saját törvényeinket a birodalom szilárd fennállásának biztonságával összhangba hozni. Hiába nevezte Kossuth az emigrációból az új dualisztikus osztrák-magyar alkotmányt „törvényesített jogtalanságnak“, „delejes álomitalnak, mely elgőzölög, vagy megöl.“ Hiába magyarázza, hogy az Ausz-

triával való szövetség belső erőnket megosztatja, természetes barátainkat, kis szomszédainkat ellenséggé teszi. Odahaza új uralmi terv épül, amit a Rotteck és Weckler féle német állam-lexikon, a kor hivatalos felfogásának összegezője, a következőképpen fogalmaz meg: „Cseh és Morvaország további germanizálásával, a Felvidék magyarosításával a szláv törzsek összefüggése megszakadhat, sőt idővel a Dunavölgyében mindössze két főnemzet, a német és a magyar fog maradni.“

A nemzetiségekkel és anyaállamaikkal rokonszenvező függetlenségi elvek nem tudnak megküzdeni a vezető körök uralmi lázával. Egyenes az út, a minket körülvevő kis népek szövetsége helyett, Bécsen át a növekvő német birodalommal való szövetséghez, amely lehetővé teszi, hogy a monarchia hatalmi szóval továbbra is féken tarthassa elnyomott nemzetiségeit.

AZ IMPÉRIUM

NÉMET SZELLEM, POROSZ ÖNKÉNY

A Habsburgok és a Poroszországban uralkodó Hohenzollernek évszázados versenyében a kis német államok meghódításáért végül is az utóbbiak győznek. A Habsburgok alattvalói közt mind nagyobb többségbe kerülnek a nem-németek: szlávok, magyarok, románok, s ezekkel mindannyiszor meggyűlt a bajuk, mikor kimondottan német nacionalista politikára tértek át. A porosz nemzeti állam uralkodói ezzel szemben könnyebb helyzetben vannak s a Habsburgok elavult diplomáciai módszerével, s hűbéres jellegű haderejével szemben modern értelemben vett néphadseregbe s hódításra beállított államrendszerre támaszkodnak.

Nagy Frigyes termelést, közoktatást, hadsereget egyaránt arra szán, hogy erőtartalmat gyűjtsön s a támadó szellemet élessze. Minden hatalom a fejedelem s a berlini titkos tanács kezében van, s a lakosság nem tudja, hogy mekkora a hadsereg létszáma, az állam bevétele, hogy mire használják s mik a kormányzat legközelebbi tervei. A látványos nemzeti eszme mögött az uralkodó s a katonai szellemű főurak, junkerek hódító politikája húzódik meg s aki ezt bírálni merné, tömlöc vár rá. Ahogy *Lessing* írja: „Próbálja meg csak egyszer valaki Berlinben az előkelő udvari csöcseléknek megmondani az igazságot, vagy szálljon síkra valaki az alattvalóknak jogaiért... mint ahogy ez ma Franciaországban történik, csakhamar tapasztalni fogja,

hogy melyik ország maradt Európában a legszolgaiabb sorsban.“

A francia forradalom hullámai s Napóleon hadjáratai megtörik a poroszok egyeduralmát a megfélemlített német kis államok felett s lélekzethez jut újra a szabad német szellem. Nagy írók, gondolkodók soha nem látott termékeny egymásutánban ütik fel a fejüket s *Herder* ekkor írja leveleiben a porosz hivatalnok és kaszárnya szellem törpe szörnyszülötteihez intézve sorait: „*A háború, amely nem önvédelemre szolgál, hanem eszeveszetten békés szomszédokra tör, a legmagasabb fokon állati vállalkozás; nemcsak pusztulást és halált terjeszt a megtámadott nemzet soraiban, hanem azon felül maga a támadó is áldozatául esik.*“

Ezt a hangot fojtja meg az újra térhez jutó porosz önkény, amely nyíltan hirdeti az emberiség legjobb tapasztalataival szemben, hogy nem a kicsinyek, a nagy sokaság érvényesülése jelzi az emberi művelődés és haladás útját, hanem ellenkezőleg, azoknak letiprása.

NAGYNÉMET TERVEK ÉS AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA

A porosz gyámság alatt egyesülő német császárság vaskancellárja, *Bismarck*, a következő elvet vallja: „Ezeket megvásárlom, azokat megfélemlítem, lesz akit megverek és végül mindannyiukat magamhoz hajtom.“

A német császárság megfélemlítő politikája az osztrák császársággal szemben, amióta az a magyarokkal való kiegyezéssel megerősödött, az alku politikájává válik, amely nemsokára szövetségükhöz vezet. Az erejét nyugat felé összpontosító Németország kelet felé kiegészíti a monarchia

uralmi terveivel. Treitschke, aki Bismarck hódító szellemének megfelelő államelméletet fogalmaz meg. „Politikájában“ kifejti, hogy „a kis állam nevetséges és nincs igaza, igaza csak a nagy államnak, a nagy népnek van. A nagy népet nem a tömeg teszi, hanem államférfiainak, hadvezéreinek a nagy tettei. A nemzet arisztokratikus közösség, amely háború nélkül elpusztul, felfalják a szapora alsóbb rendű népek, mint a szlovákok és a románok, akik a németiség és magyarság nemesebb népét létében veszélyeztetik.“ A nagy népet szerinte az teszi, ha minél nagyobb államot ural s viszont „minden állam joga a benne egyesített nemzetiségeket eggyé olvasztani.“ Ezt a jogot azonban Treitschke alapjában véve mégis csak a németiségnek, mint a legműveltebb népnek tartja fenn, s amikor elmagyarosodott németek kerülnek az útjába, megvetően mond ítéletet róluk, mint a „germán faj legszomorúbb példányairól“, akik annyira „elvetemültek“, hogy hajlandók magyarrá válni.

Kortársa Paul de Lagarde (akinek franciás írói álneve ne tévesszen meg minket) ezzel szemben helyteleníti Bismarck egyezkedő politikáját a Habsburg monarchiát felépítő erőkkal. A Duna völgyében csak német Ausztriát tud elképzelni, melyet rendszeresen, telepítés %útján kell németté tenni. Ezáltal, szerinte, az ősi német gyarmatosítás! területeken át Nagy-Germániának, „az emberi kultúra javára“, nemsokára a Vörös-toronyi szorosig kell terjednie.

Ez a hang még a német ellenzék hangja, de majd a monarchia végének megérzésével mind jobban tért hódít a vezető német politikai körökben is.

HATALMI ÁLOM

MAGYAR IMPERIALIZMUS

A poroszoktól elszenvedett koenigrätzi osztrák vereség után nem sok híjjá van, hogy a bécsi udvar a porosz-francia háború előestéjén a franciákkal kössön szövetséget. Az osztrák császári kormányt magyar államférfiú, Andrásy Gyula gróf akadályozza meg ebben, s így válik Andrásy, a poroszok győzelmes franciaországi hadjárata után (1870) az egész monarchia külpolitikájának a vezetője. A porosz gyámság alatt egyesülő német császárság a magyar uralkodó köröket Bosznia és Hercegovina megszállására biztatja (1878) s az okkupációt a monarchiának Németországgá? való szövetsége követi (1879).

r Bosznia és Hercegovina elfoglalása a magyar közvéleményben ellenszenvre talál. A megfogyatkozott, s maga is a nagyhatalmak áldozatává vált Törökországban itthon azt az államot látják, amely védelmet nyújtott Kossuthnak és társainak. Akadnak azonban néhányan, akik már felhánnyák, hogy *egy ilyen foglalás mind jobban lekötelezi az országot Béccsel és szövetségesével, a német imperializmussal szemben, amely voltaképpen Magyarország határainak a Balkánra való kitolását saját keleti terjeszkedésének könyvelheti el.* Magyarországnak nincs önálló hadereje, vámrendszere, s jegybankja sem s így minden hatalmi siker idegen érdek szolgál.

A politikai gyakorlat a hatalmasabbal szemben való meghunyászkodásra, a gyöngébbel szemben való kímé-

letlenségre neveli a nemzetet. Amit veszítettünk a fejlett ipari Ausztriával szemben félgymarmati helyzetünkkel, azt a vérmesebbek gyöngébb népek leigázásával akarják behozni. Hoitsy Pál, a magyar imperializmus egyik {kora-beli hirdetője szerint Nagy-Magyarország így nemsokára a Habsburg monarchia vezetője lesz, Budapest nagy terjeszkedő birodalom központja, amelynek hódító küzdelme „nem állapodhatik meg addig, míg a Balkán nevezetesebb tartományai nem fogják Magyarország kiegészítő részét tenni.“

Rákosy Jenő 1899-ben a millenáris ünnepek magyarsága előtt szükségtelennek tünteti fel az érdekvédelmünkben Ausztriával folytatott közjogi vitát s ehelyett fontosabbnak látja „az országot nemzeti erejében, számában és fanatizmusában felduzzasztani, ami, ha elértük, minden kelleetlen kérdést, ami most fontosnak látszik és minden politikai tevékenységet elnyel, egy csapással megoldana... A magyar nemzetnek... fel kell emelkednie Fegy uralkodó nemzet magaslatára és ezt el tudja érni, ha könyörtelenül magyar lesz minden ízében és minden intézményében, ha minden ember egész lelkével megostromolható magyar sovíniszta lesz.“

Olyan tanok kezdik ki a függetlenségi mozgalomban közös utat találó nemzeti érzést, amelyek nemcsak a magyarság szabadsághagyományaival ellenkeznek, nemcsak katasztrófa politikát jelentenek önmagukban is, hanem önáltatásra, a belső nagy társadalmi bajok és gyöngeségek leplezésére szoktatják a közéletet.

ÖNKORMÁNYZAT HELYETT ELNEMZETLENÍTÉS

Magyarország a meglévő autonóm jogokra is féltékeny udvari politika gyámságában vergődik. A dualizmus

a gazdasági, katonai és külügyi függőséggel megbénítja a magyar nemzeti állam önálló létét. Ezzel szemben az udvar a nemzetiségi politikában szabad kezet ad az uralkodó rétegeknek. Az 1867-es szabadelvű törvényhozás még biztosította a nemzetiségi nyelvek használatát a közigazgatásban, s Deák Ferenc még fékezni szeretne, mikor kijelenti, hogy *„ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, annak nem az az útja, hogy őket minden áron megmagyarosítjuk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltessük.“* Az 1867-es nemzetiségi törvény alkalmazása azonban elmarad s az önkényes gyakorlati intézkedések az elégedetlenséget növelik.

A többségükben földműves nemzetiségi tömegek gazdasági sérelmei csak fokozzák az ellenérzést. A földkérdés megoldatlan marad s Tisza István szerint a nemesi birtokok nemzetiségi vidéken még külön védelemre szorulnak, mivel itt *„minden úri ház gócpontja, őrállomása a magyar hazafiságnak.“* Az illetékesek a nemzetiségi kérdést nem a hasonló nyomás alatt szenvedő magyar tömegek szemszögéből, hanem a kastélyok ablakain keresztül nézik.

Hiába hirdeti Kossuth követője, Mocsáry Lajos, hogy *„lehetetlen, hogy utóvégre is be ne lássa**8rHiagyarság, miszerint szembeállni a birodalmi egységre törekvéssel is, meg a nemzetiségekkel is egyenesen képtelenség, lehetetlen, hogy be ne lássa előbb utóbb, hogy a magyarosítási utópiák kergetésével a birodalmi egység molochjának karjai közé rohan,“* Mindennek fölfelé már nincs visszhangja. Egyedül a függetlenségek, polgári demokraták és szocialista munkáspártiak, tehát a kormánykerékhez nem jutó ellenzék, nemzetiségbarát politikája s a magyar népi tömegek együttérzése az, amely visszatartja a nemzetiségeket attól, hogy szabadságvágyukat elzárkózó sovinizmusba fullasszák.

A MAGYAR PARLAG

A megvesztegetés és hatósági erőszak egymásután juttatja a parlamentbe a kormánypárti honatyákat. A magyar vidékeken egyedül az Alföld, meg a Székelyföld híres függetlenségi kerületei tartják még magukat. Ezért nem kapnak az államtól beruházást a Kossuth eszméihez hű alföldi városok s ezért nem jut még sokáig vasúthálózat a Székelyföldnek. A különböző állami támogatásban részesülő közművelődési egyesületek célja, alapszabályaik szerint; „A hazafias érzés ápolása és nyelvtérületek foglalása a nemzetiségi vidéken“, míg az alföldi tanyák gyermeke iskola nélkül, tudatlanságban nő fel, akárcsak a nemzetiségi vidékeké.

A fejlődést és haladást képviselő nagy ipari központok mellett a mammut-birtokok parlagi világában a földműves tömegek gazdasági és szellemi nyomora egyenes arányban nő az uralkodó körök hatalmi lázával. Az Alföld és a nemzetiségi vidékek parasztját Amerika szénbányái szívják fel s a kenyeret nem termő, iparhoz nem jutó Székelyföld fiait és lányait Ó-Románia. *A harminc millió magyarról ábrándozó századvégi politikának végső eredménye : két millió hazátlan kivándorló.*

A rohamosan iparosodó Budapest mellett az ország képe változatlanul olyan marad, amilyenek még Széchenyi megrajzolta: „Szegénység... nyomor... Ha úri fogaton egyik kastélyból a másikba megyünk, a vidék gyönyörű.“ Ady Endre hangja 1908-ban a pusztuló magyar föld népeinek lázadó hangja;

*„Mikor fogunk már összefogni?
Mikor mondunk már egy nagyot,
Mi elnyomottak, összetörtek,
Magyarok és nem-magyarok?“*

(Magyar Jakobinus dala.)

NÉMET-MAGYAR FEGYVERBARÁTSÁG

„*DEUTSCHLAND ÜBER ALLES...*“

1907-ben Ernst Hasse, az Alldeutsch Verband, a pángermán imperialista szövetség alapítója, könyvében a földkerekség összes németjei politikai egységének eszméjét népszerűsíti. Ennek segítségével a birodalmi kormány belemélyülhet ezentúl minden más állam bősége életébe, ahol németek laknak. Ugyanakkor Hasse megköveteli a birodalommal határos német lakosságú területek elfoglalását, a csehek megsemmisítését, a Monarchia többi részeiben pedig a német népi szigetek vezető szerepét. Magyarországon a német államnyelv mellett megengedné a magyar, Erdélyben a román használatát, de különben a dunai kis népek szerint nem életképesek, földjükön csak német kultúra és német uralom lehetséges. „A földkerekség erősek és gyengék közt oszlik meg — hirdeti — s a kis népeknek el kell tűnniök, be kell olvadniok a nagy népekbe.“

Hasse politikai kézikönyve bibliája lesz annak a Németországnak, amelyben a „Wacht am Rhein“ helyét átveszi a „Deutschland über alles...“ a *hazát védő rajnai őrszem dalát a minden népek fölé törő hatalmi vágy dala.*

A német vezető politikának gyarmatokért folytatott harcában mind nagyobb tért nyer a keleti hódítás terve. A német imperializmusnak szüksége van ehhez a szövetséges Ausztria—Magyarországra, s így annak területén egyelőre megelégszik annyival, ha a német elem uralmát

biztosítva látja. Az irány: Hamburg—Bagdad, amely a legközelebbi szárazföldi út az Atlanti Óceán (Északi tenger) és az Indiai Óceán (Perzsa öböl) között.

A Szerajevói gyilkosság utáni kavargásban egyrészt a német és osztrák-magyar birodalom, másrészt Anglia, Franciaország és a cári Oroszországi imperializmusai, egymással szemben ugrásra készen, leszámolásra várnak. A fenyegető légkörben Moltke, a német vezérkar főnökének 1914 július 31.-i sürgönye adja meg a jelt, amelyet a külügyi hivatal megkerülésével egyenesen Hótzendorffy Konrádnak, az osztrák—magyar haderők főnökének küld: »Ausztria—Magyarország fennmaradásáért kitartani európai háború végső eszköze mellett. Németország föltétlen megy.“

HÁBORÚ IDEGEN CÉLÉRT

„A német szövetség Magyarországra olyan fegyverkezési kötelezettséget hárít, amely felülmúlja erejét“ — mondják a háborút jelző feszült légkörben az ellenzéki politikusok. „A szövetség kiuzsoráz bennünk.“ Káros, mivel Németország „nem követ békés célokat“. De a külpolitikáról mesterségesen leszoktatott közvélemény tájékozatlanul áll az eseményekkel szemben s úgy ugrik be a háborús lelkesedésbe, mint a gyermek az előre nem látott veszélyt rejtő játékba. A kormányzat tovább halad a régi úton. Maga Tisza is, akit mindinkább felháborít a német hivatalos köröknek Magyarországgal szemben tanúsított fennhéjázó viselkedése, a magyarságot „a germánság Európa délkeletére kitolt elővédjének“ nevezi.

Egyes magyar politikusok egyenesen új, a Hohenzollernekkel kötendő dualizmusra gondolnak s ennek érdekében lépéseket tesznek, hogy Németország a monarchiában

inkább a magyarságra, mint az osztrák-németségre támaszkodják. Előre érzik a Habsburg-birodalomnak a nemzetiségi és szociális kérdés kiéleződésével mind jobban megmutatózó gyöngeségét s egyedül a nagynémet katonai hatalommal való közvetlen szövetségben látják az új biztosítékot kiváltságaik fennmaradásához.

Erre a tervre ad Ágoston Péter nagyváradai jogakadémia tanár bátor és tiszta feleletet 1916-ban: *„A békét csak a nemzetek törekvéseinek az összhangja biztosíthatja. Ilyen összhangban lehetünk mi a Balkán nemzetekkel, vagy az összes európai nemzetekkel, de nem egyedül a német állammal.* Érdekeink a Balkán népek érdekeivel, úgy nyelvünk, mint gazdaságunk szempontjából azonosak. Egyedül a hetven milliós német néppel egy államban lenni azonban annyi, mint nyelvünket arra a színvonalra süllyeszteni, mint ma a ruthén van. A tiz milliárd értéket kivívó Németországgal egy gazdasági egységben lenni olyan, mint mikor a szegény árva leányt házába fogadja a gazdag rokon. A hatalmas német hadsereggel egy táborba vinni a kis magyar sereget annyi, mint német vezérlet alá helyezni. A német állammal együtt kifelé egy egésznek lenni annyi, mint felolvadni benne. A német kultúrnyelvet tenni a műveltek érintkezési nyelvéné, a kereskedelem általános nyelvéné, a katonaság nyelvéné, a külképviselet nyelvéné, a magyar nyelvű kultúra halála.“

NÉMET MITTELEURÓPA

„Hallom pajtás, holnap nagy csatába visznek.“
Minket, még ha győzünk, úgy is kismizmiznek.“ —
 írja keserűen Ady Endre a háború derekán, mikor a még győzelmes központi haderők mögött elkészült már a ma-

gyarság kisémmizésének terve. „Mitteleuropa“, a német fennhatóság alatt álló Középeurópa terve ez, amit Naumann a német vezérkar megbízásából szerkesztett. Célja: gazdasági önellátás alapján új formában megörökíteni a központi hatalmak szövetségét, további hódítások szolgálatában.

Ha ez a terv meg is feneklett a fronton beállt válságos helyzettel, az 1918 májusban fél-Románia elfoglalása után Bukarestben kötött szerződésből fogalmat alkothatunk, hogy *milyen alkalmazást nyert volna. A szerződés főbb pontjai: vámmentes petróleum kivitel; a vasúthálózat egyesítése német kezelésben; a Németország felé menő áruszállítmányok legnagyobb kedvezménye; az összes repülőjáratok s egy dunai kikötő átengedése; a gabonatermés, olajmagvak, takarmány, zöldség, marhaállomány, baromfi, len és textil termékek főlegének teljes átengedése, hét évre előre lekötött áron; a petróleum—kitermelés német társaság kezén, adófizetési kötelezettség nélkül, a lipcsei törvényszék hatáskörével; minden ipari kitermelés a petróleum-társaság kezén.*

Kezdetben a Mitteleuropa terv magyar haladószellemű barátokat is szerzett, akik a cári pánszlávizmusban látták még a legveszélyesebb ellenséget s a németek ipari fejlettségét önmagában a haladás magasabb fokának vették a monarchia korhadt állapotainál, megfelelkezve teljesen az imperializmus gyarmatosítási céljairól, ami a nagynémet törekvésekben már a legélesebb formákat vette föl.

Nemsokára azonban levonják ennek a tanulságnak a következményeit: „A cárizmus összeomlott — írja Jászi Oszkár — a pánszláv imperializmus megbukott, majd a bresztlitovszki és bukaresti béke halomra döntötte ama demokratikus és békeszerető Középeurópa tervét... Nyilvánvalóvá vált, hogy Középeurópa immár csak mint agresszív

és militarisztikus alakulat jöhet létre, mint exkluzív német-magyar fegyverbarátság.“

A német imperiálista haderő a háborús összeomlás után a Prahova-völgye petróleum telepeiről és Ukrajna termőföldjéről húzódik vissza az anyaországba. A romok maguk alá temetik a szövetséges monarchiát s a vele összefont magyar államkeretet is.

ÖNRENDELKEZÉS ÉS BÉKESZERZŐDÉSEK

SZÉTESŐ ORSZÁG

A Habsburg foglalás a történelmi fejlődés szempontjából szerves egységbe tartozó területen folyt le, de a világháború utáni összeomláskor az elégedetlen nemzetiségi és osztályerők szétfeszítik ennek az egységnek mesterséges politikai vázát. A monarchia nemzetiségi autonómiákra oszló föderációs átmentésének, a félmegoldást ajánló osztrák Renner-féle tervnek éppen úgy nincs már történelem alakító ereje, mint a Kossuth tanait követő „dunai egyesült államok” elméletének, amit Jászi Oszkár fogalmazott meg. Késő már ahhoz, hogy a magyarság előtt új célkitűzésként álljon a szétesés, a magárahagyottság keserű napjaiban. Korán ahhoz, hogy gyökeret verhessen a győzelem mámor-napjait élő nemzetiségeknél.

A magyar népköztársaság századok mulasztásait hozná be a zűrzavaros napokban s Károlyi Mihály, az új miniszterelnök 1918 nov. 23.-án szózatot intéz a külön útra térő nemzetiségekhez: *„Tartsatok össze testvéreink, mert régi belső ellenségeink lesben állnak. Ha szétszakadunk, egyetlenkedünk, ők visszajönnek a nyakunkra. A nép rendjét úgy akarja megcsinálni a kormány, ahogy Amerikában a bölcs Wilson elnök tanítja. Minden nép a maga szabad akaratából intézze a dolgát, ahogy legjobban tud boldogulni. Minden nép a maga területén, megyéjében, járásában, falujában maga határozzon afelett, milyen nyelven akar tanulni, bírójával, jegyzőjével beszélni.“*

Ez a szózat már nem jut el a nemzetiségek tömegeihez, amelyek rátérnek önelhatározásukból szabadulásuk útjára, de arra jó még, hogy politikai szerveiket demokratikus élkötelezésekre készítse.

GYULAFEHÉRVÁR

A nemzetiségek teljes mértékben élnek önrendelkezési jogukkal. Egy két sem telik el Károlyi szózata után s az erdélyi románság gyulafehérvári nemzetgyűlése kimondja a történelmi Magyarországról való leszakadását s Romániához való csatlakozását. Gyulafehérvárt tehát Erdély egymással összefonódó három népéből, a románból, szászból és magyarból csupán egy nyilvánította ki az akaratát, az is a közeledő román hadsereg fegyvereinek árnyékában, de azért ennek a hiányos erdélyi néphatározatnak a szelleme is visszatükrözi az évezredes összetartozás legjobb hagyományait.

Az új román állam szervezésére hozott határozatok első pontjában a következő alapelveket szegezték le: *„Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára, Mindenik népnek foga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot“*

A nemzetek közti külső viszonyban is azokat az alapelveket fektetik le, amelyek a dunavölgyi népek fennmaradásának és békés kibontakozásának egyedüli biztosítékai:

„A jog. és szabadság legyen biztosítva nagy és kis nemzetek számára egyaránt s jövőre ki legyen zárva a háború, mint a nemzetközi viszonyok rendezését szolgáló eszköz.“

BÉKESZERZŐDÉSEK

A béketárgyalásokon gyámkodó győztes európai nagyhatalmak célja: sikereik megszilárdítása végett elsősorban a legyőzötteket harcképtelenné tenni. De ezért készek nemcsak a terjeszkedő hatalmi köröknek, hanem az általuk elsodort népnek is elzárni az életlehetőségeit. Sőt segítenek elíojtani a legyőzött államokban feltörő népi mozgalmakat, amik pedig egyszersmindenkorra véget vethetnének minden háborús hódító kalandpolitikának.

A nemzetiségi elv a Dunavölgyében újra egymás legyűrésével érvényesül. Tévedés azonban a háború kimenetelében látni a nemzetiségi kérdés megoldatlanságainak a kútforrását. A háború elvesztése a magyarság jórészét kisebbségi sorsba sülyesztette, de ugyanakkor igen sok azelőtt elnyomott nemzetiséget a volt Osztrák-Magyar monarchia területén új, független államisággal rendelkező nemzetté avatott. A cári Oroszország, a „népek börtöne“ területén pedig az összeomlás megszülte a felszabadult nemzetek szabad társulását.

Az új határok, sebeket szüntetve, újakat ütve, kétségkívül a háború utáni hatalmi egyensúlynak voltak a kifejezői. De *kis népek sorsát ezért az imperialista hatalmak közti egyensúly megváltozásától, a vesztes imperializmus új támadó készségétől tenni függővé, nem' csak végzetes lehet e népek jövőbeli függetlenségére, Hanem menthetetlenül új összecsapáshoz, új világégéshez vezet, amelyben újra csak a kis nemzetek fogják a rövidet húzni.*

Ami legjobban felróható a béketárgyalások vezetőinek, az, hogy senki sem gondol közülük a Dunavölgye kis népeinek nemzetiségi és gazdasági összhangjára, a szabadságjogok kölcsönös tiszteletén alapuló közös biztonságára a rovásukra versengő imperializmusokkal szemben.

TÖBBSÉG ÉS KISEBBSÉG

ÚJ ÁLLAMKERETBEN

Az új dunavölgyi államalakulatokat hatalmi tények és népi önrendelkezési jog egyaránt hozták létre s ez a kettősség rányomja a bélyegét későbbi kormányzatukra is. A Magyarországtól az utódállamokhoz csatolt országrészen 7 millió kataszteri hold föld kerül kiosztásra, amiből másfélmillió Erdélyre jut. Ez az évezrede várt földosztás, ha részrehajló is a többségi földműves iránt, az utódállamok magyar földműves tömegeinek életszínvonalát az anyaállamban élő társaik életszínvonala fölé helyezi. Ugyanakkor azonban a feltörő többségi uralkodó rétegek mindent megtesznek, hogy az állami szervek igénybevételével politikai, gazdasági és kulturális hegemoniájukat a kisebbségek felé kiépítsék.

A kisebbségi szervezkedés az elnyert általános titkos választójoggal a hátrányos nemzeti helyzetben is a tömegek politikai öntudatát fejleszti, társadalmi ellentállását növeli, ami a jövőbeli kibontakozásnak előfeltétele. A kisebbségi harc eleinte az erőszakos beolvasztó törekvések ellen irányul, amik főként a háború előtti magyar kormányzat nyomdokaiba lépő, elnemzetlenítő iskola-politikában nyilvánulnak meg. A gazdasági válság erősödésével azonban a beolvasztó irányzat helyét a többségi kizárólagosság veszi át, amely igyekszik a megszőkülő termelésben a kisebbségi tömegeket hátraszorítani s a közterhek nagyobb részét rájuk hárítani. Míg a háború előtti európai gazdasági fellen-

dülésben hatalmi ábrándokat szövő magyar kormányzat egyszerű állampolgárság alapján is magyarnak jelentett*ki bárkit, még ha nem is tudott magyarul, addig a háború utáni válságok levezetésére az utódállambeli kormányzatok az állampolgári jogkörön belül is faji színezetű előjogokat ismernek “el. A példát rá Németország adja, amely 1935-ös törvényében kinyilvánítja, hogy „állampolgár (azaz teljes joggal bíró lakos) csak az lehet, akinek ereiben német, vagy fajrokon vér folyik.“ Az új Németország a törvényeket is „a természettől magasabbrendű árja faj“ nevében hozza.

KISEBBSÉGVÉDELEM ÉS HATALMI ÉRDEK

A békeszerződések „kisebbségeket“ vetve alá „többségeiknek“, tulajdonképen maguk sem tettek mást, mint a számbeli erőviszonyokhoz mért nemzeti kiváltságokat szentesítették. Azonban mindinkább tért hódít a nyers imperialista érdekekkel szemben a nemzetközi közvéleménynek azon követelése, hogy az új nemzetiségeknek nemzetközi jog nyújtson védelmet az erősebb fél kizárólagossági hajlamaival szemben. A Nemzetek Szövetségének genfi intézménye nemcsak az új békemű zsandárának szerepét töltöbe, hanem mindjobban válik az egyes államok közt, valamint az új nemzetiségek és kormányzatuk közt felmerülő vitás ügyek békés rendezője. Igaz, ez a népszövetségi kisebbségvédelem kezdetben alig terjed ki a legelemibb életfeltételekre s hatóereje is sovány az imperialista érdekek szövetségével szemben, de a hamisítatlan népszövetségi gondolat legjobb úton van, hogy a békét védő összes államok összefogásával magának teljes érvényt tudjon szerezni. A háborús hódításokra készülő államok új „Szent Szövetsége“ ekkor ássa alá a nemzetközi biztonság rendszerét s vele együtt a nemzetközi kisebbségi jogvédelmet is.

A Népszövetségből kilépő német parancsuralmi kormányzat nem tűr nemzetközi ellenőrzést belső ténykedéseiben, s ugyanakkor megakadályozza más államokban élő népcsoportjainak saját érdekeik szerint való igazodását. Azt az elvet évényesíti, amit Mommsen, a múlt század végi német tudós a franciákhoz húzó elzásziakra alkalmazott: „Mi jobban tudjuk, mint ők, hogy mit akarnak, tudományosan ki tudjuk mutatni, hogy hozzánk tartoznak.“

A fajbiológia tudományos köntösébe öltöztetett ezen megtévesztő elv szem elől veszi, hogy az önálló *demokratikus nemzetiségi szabadságmozgalom valóban népérdeket képvisel, mivel a tömegek létalapját, nemzetimivoltát védi, azt ami éppen anyaállambeli testvéreihez fűzi, s ugyanakkor a népek közötti testvériséget is ápolja, mikor szorosabb kapcsolatot teremt a többségi nép kisebbségbarát, demokrata erőivel.* Viszont a külső gyámkodásra, felső vezényszóra mozgó kisebbségi szervezet elsenyveszti a népi öntudat és belső önrendelkezés fejlődő csíráit, a tömegek cselekvő építő szándékát sorsuk irányítására, s meddő csodavárásba, vagy ellenségeskedésbe fullad. Ezt a veszélyes légkört teremtő helyzetet a kisebbségekkel rendelkező kormányhatalom is elősegíti, mikor kitér a kérdés érdemleges belső rendezése elől.

URALMI VERSENY A DUNAVÖLGYÉBEN

A DUNAI EGYÜTTMŰKÖDÉS SORSA

Az új középeurópai egyensúlyra eleinte legjobban Franciaország vigyáz, de a háborúban szövetségese, békében vetélytársa, Anglia már is keresztezi keleti biztonsági terveit. A franciák jó szemmel néznek minden törekvést, ami a szétesett Dunavölgyét gazdasági és politikai egységbe kovácsolná, Olaszország azonban, angol bátorításra, ennek az egységnek máris útját igyekszik vágni.

A szabadelvű Olaszország még szövetségeseinek tekintette az újonnan alakult dunavölgyi államokat s a jó viszonyra a megfogyatkozott vesztes államokkal szemben is szüksége volt természetes gazdasági kapcsolatainak békés kiépítése végett. A fasiszta Olaszország azonban már hatalmi ambíciókat táplál s erőszakkal igyekszik utat törni politikai és gazdasági terjeszkedésének. Albánia hatalmába kerítése, a balkáni terrorszervezetek újraélesztése jelzik az útját. Ausztriában a régi osztrák katonai dicsőséget élesztő Heimwehrt támogatja, míg Magyarország előtt területi változtatások reményét csillogtatja meg, hogy ezzel meghiúsítson minden közeledési lehetőséget köztük és a Dunavölgye új határait védő Kis Antant államai között

Látzólag Olaszország kiemeli Magyarországot külpolitikai elszigeteltségéből, de a valóságban természetes kapcsolataitól vágva el, kiszolgáltatja saját hatalmi terveinek, s meghiúsítja nemzeti törekvéseinek békés útját,

1933-ban a hitlerizmus uralomra jutásával a német imperializmus új erőre kap. Míg Olaszország gyarmati tö-

rekvései megoszlanak a Balkán, illetve a Dunavölgye s a Földközi tenger partvidéke között, addig az új Németország távoli tengeri gyarmatainak visszaszerzésére Anglia magára uszítása nélkül nem gondolhat s teljes erejével szárazföldi, keleti terjeszkedéshez fog.

Ezzel a két irányból megnyilvánuló terjeszkedéssel szemben az együttműködés terve a dunai kis államok gazdasági köreiből mind nagyobb helyeslést vált ki. *Megóv-
nak ezzel a Dunavölgyét attól, hogy versengő nagyha-
talmak küzdőtere legyen, melyek ha megegyeznek is
egymással, csak az itt élő kis népek rovására egyeznek
meg.* A magyar Hantos Elemér a következőket írja: „A
vámhatárok és önellátási törekvések megjelenése egy va-
lamikor homogén területen, a Dunamedence szétesését ered-
ményezte és egy sajátságos válságot a dunai államokban
az általános gazdasági világválság keretein belül.“ Nem
azért, mintha reménytelen kísérletként, a múlt feltételeihez
akarna visszatérni, hanem mert szükségesnek látja „a mun-
kafelosztás újra való rendezését olyan országok közt,
amelyek kiegészítik egymást.“

1934 februárjában azonban Olaszország szétzúzza a
dunai közeledésre hajlamos osztrák demokráciát, az ország
védelmi erejét is meggyöngítve ezzel, s nyeregbe segíti,
ahova csak elér a keze, máshol is a nemzeti kizárólagos-
sági politikát űző parancsuralmat. Nem rajta múltott, hogy
a szabadságerők elfojtásával nem csak a dunai együttmű-
ködést hiúsította meg, hanem a máshol szövetséges, a Du-
navölgyében versenytárs német imperializmusnak könnyít-
ette meg az útját.

OLASZ-NÉMET FOGÓBAN

A viláгурalmi terjeszkedésről álmódó német nagyipar
nem kívánhat jobb élelmiszer és nyersanyagbázist a Duna-

völgyénél. Mint felvevő piac is komoly számításba jön s a német birodalommal határos területek közül az egyedüli, amelyet több és egymással viszályban élő kis nép birtokol.

1933-tól kezdve Németország fokozatosan elfoglalja az első helyet a Bécs-Budapest-Konstantinápoly vonalra eső államok külkereskedelmében. A gazdasági terjeszkedés könnyen előkészíti a talajt a politikainak s a német orientációt hirdető politikai csoportok immár az érdekelt belföldi gazdasági körök támaszát is élvezik. Ezeknek a politikai csoportoknak segítségével, ha szükségét érzi, Németország aláaknázza annak az országnak a belső rendjét, amely hatalmi terveivel szemben ellentállást fejt ki.

Külpolitikai viszonylatban a dunavölgyi ellentétek további kielezésére törekszik, nehogy olyan államszövetség jöhessen itt létre, amely gazdasági és adott esetben politikai kartell formáját vehesse fel vele szemben. Ennek a tömörülésnek a lehetősége pedig ismét felújul, mivel a nemzetközi gazdasági helyzet javulásával a dunai államok rájönnek arra, hogy Németországhoz fűződő egyoldalú kötöttségük természetes gazdasági kibontakozásuk rovására van. Erejükön felül hiteleznek s a cserébe kapott, igen sokszor nélkülözhető ipari termékek árai is jóval felülmúlják a világpiaci árakat. Szeretnék meggátolni az egyetlen vevő szerepének veszedelmes túltengését, aki még ráadásul rendszerint adós is marad.

Az olasz külpolitika azonban segédkezik e tervek leleszerelésében s Ausztria, meg Magyarország pártfogójának szerepét játsza, kötelezve ezeket az államokat, hogy a pártfogás ellenében más állam csoporttal semmiféle egyezésre nem fognak lépni. Ugyanakkor azonban a legcsekélyebb ellentállást sem fejt ki, mikor Németország Ausztriát fegyveresen bekebelezi, s így a hódító háborús szándékot

fedezi, amely meztelen valóságában élesebb ellentállást s föltétlen összefogást váltott volna ki.

„Az osztrák állammal együtt új hivatást vettünk át Európa délkeletén“ írják a német lapok s von Pappen fel-lebbenti a fátylat Németország középeurópai „együtműködési“ tervéről, „Hogy a meglévő káros versengéseket megszüntesse — jelenti ki — maga Németország kísérli meg, hogy a régi Osztrák-Magyar birodalom utódállamait, tehát Csehszlovákiát, Magyarországot, Jugoszláviát, Romániát, Lengyelországot valamüyen nemzetek szövetségébe szervezze *Németország vezetése alatt.*“

Az első bástyát, amely ellentáll e tervnek a szövetséges nyugati nagyhatalmak és elsősorban Anglia kormányon levő reakciója cserben hagyja, megfeledkezve arról, hogy ha a német tervek Kelet-Európában valóra válnának, akkor a „Mein Kampf“ tétele szerint „a végleges, leszámolás következik Franciaországgal, a főellenséggel“, ami után már csak az angol gyarmatok következhetnek.

A kis államok jogait védő Tanácsköztársaság ^ és Egyesült Államok tervszerű kiszorítása az európai diplomáciából a békevédő szövetségi rendszer összeroppanását idézi elő, aminek romjain a szabadjára engedett imperializmusok osztó igazsága jut szóhoz. A hatalmi szó gyökeres-váitozásokat vált ki Középeurópa térképén, s a népek önrendelkezési jogát felváltó külső erőszakkal előidézett változások új háborús konfliktusok magját hintik el.

PÁNGERMÁN „BÉKE“

A Harmadik Birodalomban, közvetlenül a megalakulása után, térképek jelennek meg, amelyek Ausztriát, Csehszlovákia nyugati részét, Magyarországból a Dunántúl nagy-

részét Németországhoz kanyarítják. Ezenkívül német érdekszférába rajzolják a Danzig, Trieszt, Riga és Odessza közti területet. Történelem könyvek látnak napvilágot, amelyek szerint ez az a terület, amelyen a németiség sorsa a gótok óta szövődik s amelyen történeti elrendeléseként uralkodnia kell.

A nemzeti öntudatot, a népi tömegek kiteljesedésének szükséges formáját a Harmadik Birodalom kiváltságos rétegei hatalmi eszközökké nyomorítják saját tömegeikkel szemben ép úgy, mint más népekkel szemben. „A földkerekség nem gyáva népek járandósága — írja a világháborúban megsebzett német imperializmus bosszúért kiáltó könyve a „Mein Kampf“ — adják meg nekünk az élethez szükséges helyet; amit pedig a jóakaróknak megtagadnak, azt azután az ököl vegye el magának...” A nemzeti szocializmusnak (amely se nem nemzeti se nem szocialista) e könyv szerint „kíméletlenül a hagyományokra és előítéletekre való tekintet nélkül bátran egy táborba toborzott népünk minden erejével el kell indulnia azon az úton, amely létünk szükségességéből új területekre és új földre vezérli ezt a népet.” Hogy milyen területekre és milyen földre, arra is megkapjuk a választ: „Ha mi Európában új területekről és új termőföldekről beszélünk, akkor csak Oroszország és az azt környező államok felé tekinthetünk.”

A német külföldi progaganda egy időben puhítja a talajt minden dunavölgyi népben, a gyöngébbet kijátszva az erősebbel s viszont. Étvágyát gerjeszti a többséginek s felszabadítóként ünnepeletti magát a kisebbségi előtt. A tömegek leghévesebb érzéseiből fegyvert kovácsol s megsztja őket, hogy uralkodjék fölöttük, a Habsburg politika örököséként.

Az új Németország is békére törekszik, új békére,

a földkerekség új felosztására: „Az új béke Németországot a földkerekség királynőjévé kell, hogy avassa, — hirdeti a „Mein Kampf“ — béke, amit egy úr-nép győzelmes kardjának köszönhetünk majd, amely a világot egy magasabb kultúra szolgálatába állítja. Bárki is óhajtja szívéből a béke eszméjének győzelmét, minden erejével hozzá kell járuljon ahhoz, hogy a németek birtokukba vehessék a világot. A béke és emberiesség eszméje kitűnő lehet, de csak úgy, ha a magasabb rendű ember meghódított és leigázott elég földet ahhoz, hogy egyedül ura lehessen.“

A német imperializmus a magyarságot harci szeke-
réhez kötve egyszer már nemzeti katasztrófába rántotta. Ma még reménytelenebb minden próbálkozás, amely szeretne „úgy menni együtt, hogy el ne tűnjünk, úgy barát-
kozni, hogy belé ne haljunk, úgy őrizni meg gazdaságig
erkölcsi és szellemi függetlenségünket, hogy a szövetséges-
ből ellenség ne váljék.“ (Ravasz ref. püspök)

Az évezredes szorongás, amely a Dunavölgyén áthullámzó inváziókat kísérte, sohasem válthatott ki oly keserű szókat, mint ma. Kelet nomádjai tanyát vertek, s a terjeszkedő cári hatalom helyét társadalmi fejlődésükön munkálkodó népek közössége vette át, de nyugat felől a háborús imperializmus fenyegető árnya már nemcsak földünk termésére, természeti kincseinkre, hanem békés milliók életére, népeink jövőjére borul.

A hódító szándék az igazságtevés ál-orcáját ölti, pedig zsákmányolás a célja s a koncot is csak azért veti oda, hogy elbódult hívei marakodjanak. Kereszteshadjáratot hirdet, de ez a hadjárat a nyers-erő pogány bosszúja csupán, hogy kioltsa az emberi szabadság, a társadalmi haladás krisztusi szikráját is.

Az összefogás, a nemzeti jogok kölcsönös tiszteletben tartása s a velünk együtt fenyegetett szabad nagy népek támasza az egyedüli, ami az utolsó pillanatban is átmentheti az egymás rovására élő dunavölgyi népeket a világválságon, s békés távlatokat nyithat fejlődésükben. Minél szabadabb lesz a Dunavölgye tarka

művelődési és gazdasági élete, annál inkább nő jelentőségében a magvarság igazi történelmi hivatása: közvetítő szerepe a vele összefonódott népek között. A magyarság az emberibb életfeltételekért folytatott százados küzdelmében forrt össze; szellemi örökségét a függetlenségi harcok átfogó, népi hagyományai, a haladás és testvériség béklyókat feszítő közösségi tudata tölti be, Nem felejtheti el, hogy dunavölgyi testvérnépeivel egyetemben nem a széthúzás, hanem az összefogás, nem a behódolás, hanem az elszánt önvédelem szolgálhatja egyedül népe és az emberiség ügyét.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
<i>Előszó</i>	3
<i>Honfoglalók</i>	
Útt-szí ponton	5
Népek kohója	6
Kelet és Nyugat	7
<i>Parasztsorban véd és dacsövetség</i>	
Dézsmá és robot	9
Népmozgalom és nemzeti művelődés	10
Bábolna: az első közös népképviselő	11
<i>Garázda országurak</i>	
Temesvártól Mohácsig	13
Dobra vert ország	14
<i>Válságban</i>	
Magyar magyar ellen.....	16
Vallási reform *... ..	17
Népi sirámok	17
<i>Közös veszélyben közös sorstudat</i>	
Török dúlás.....	19
A végek harca	20
<i>Habsburgok árnya</i>	
Török iga, német járom	21
Osztrák tartomány	23
<i>Hazáért és szabadságért</i>	
„Pusztítani jött, nem segítségre?“	25
Kuruc-labanc világ	26
<i>Oszd meg és uralkodj!</i>	
Új hűbériség	28

Megoszlatva.....	29
Utverés a nagynémet törekvésekhez	29
<i>3, „Hogy nemesség többé ne legyen“</i>	
Hóra, Kloska, Krisán	31
Vértanuk nyomán	32
<i>Nemzeti ébredés</i>	
Népek önrendelkezése	34
Nyelvi mozgalom.....	36
<i>Szentszövetség és szabadságmozgalom</i>	
A történelem lép egyet	37
A negyvenes évek magyarsága a demokráciáért ...	38
Visszhang a nemzetiségeknél	39
<i>Nemzetiségi küzdelem a reakció útvesztőiben</i>	
A kamarilla játszámája	41
Arisztokrata felfogás és bánásmód	42
<i>Szabadságharc és nemzetiségi politika</i>	
Román-magyar demokrácia	44
1848 testamentuma	45
<i>Elágazó utak</i>	
A Dunai Szövetség eszméje	48
Császári hűbér	49
<i>Új impérium</i>	
Német szellem, porosz önkény	51
Nagynémet tervek és az osztrák-magyar monarchia	52
<i>Hatalmi álmok</i>	
Magyar imperializmus	54
Önkormányzat helyett elnemzetlenítés.....	55
A magyar parlagon	57
<i>Német-magyar fegyverbarátság</i>	
„Deutschland über alles...“	58
Háború idegen célért	59
Német Mitteleurópa	60

Önrendelkezés és békeszerződések

Széteső ország	63
Gyulafehérvár	64
Békeszerződés	65
<i>Többség és kisebbség</i>	
U] államkeretben	66
Kisebbségvédelem és hatalmi érdek	67
<i>Uralmi verseny a Dunavölgyében</i>	
A dunai együttműködés sorsa.....	69
Olasz-német fogóban.....	70
Pángermán „béke“	72
<i>Utószó</i>	75
<i>Tartalomjegyzék</i>	77